דברי קהלת מפורג׳יס

271

X893 L9764

Columbia University
in the City of New York

LIBRARY

IN LUMINE TUO VIDEBIMUS LUMEN
SIGILLUM COLLEGII COLUMBIAE NOVI EBORACI
I PET. II. I-2

דברי קהלת

מפורשים על פי פשוטם

עם הקדמה

דורשת וחוקרת תולדות המגלה הזאת

ללבן ולברר בדרך חדשה

את כל המבוכות

המתרגשות ובאות על אודותיה

תקפ״א

581
240
1821

Luzzatto, Samuele Davide
Dibrē Qoheleth

דברי קהלת

מפורשים על פי פשוטם

עם הקדמה

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

תקפ"א

X893
L9764

[illegible]

הקדמה

כ״ח שבט תקפ״א

כל ימי הייתי מצטער, ולבי הולך ומיצר, ונפשי בקרבי מתבהלת, על דברת ספר קהלת, בראותי כל מפרשיו
יגעו לריק ויעמלו לבהו, לפרש דבריו כחכמתם, ואין פותר אותם, פתרון המתישב על הדעת, והמתקבל לאזן
שומעת, ולא מצאתי בו בכלל ובפרט, כי אם פירוש מושך ומורט, ומאן השכל לקבלו, לאמר כי בעל הספר
לא כוון לו, רק המפרשים עוותו דבריו בזרוע נטויה, ואין המפורסמות צריכות ראיה.
וכבר אמר ידידי שהב״דל, אשרי להשכיל לא חלק, כי כאשר ירבה להתפלפל בדבריו, ובדברי מפרשיו, כן יוסיף
להתחזק בדעתו, שאי אפשר שיפורש משולם על פי פשוטו, ויפלא הדבר בעיני פלאות אין להן חקר, איך יתכן
שיהיה ספר שלא יהיה לו ענין, ומחברו מה נתכוון? האם כתבו שלא יובן? זה באמת אי אפשר, ואיך אם כן לא יוכל
להתפרש באמת ויושר?
עוררני מחשבותם ומשתריה, ואשא עיני ואראה, והנה קצת דברי קהלת אין קשים מצד עצמם, רק המפרשים שנו את
טעמם, ונדחקו לפרשם כמחכמות, כדי שלא יובן מהם דבר מינות, ולולא יראתו פן תצא מהם תקלה, כי עתה פירשום
כפשוטם על נכונה, כגון מי יודע רוח בני האדם העולה, פשוטו כתרגומו והיא שאלה, ולשון העולה היא והיורדת היא,
מורה שכצבע כי שאלה היא, ואם לא כן אין לו ענין עם האמור לפניו ולאחריו, אף כי מקרה בני האדם עד כי מי יביאנו
לראות במה שיהיה אחריו, ומי שיאמר כי קהלת מזכיר מה שההמון מדבר, הלא יראה כי אין הדבר כן, הם באמת דברי
המחבר, כי תכף הוא אומר וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו כי הוא חלקו, כי מי יביאנו לראות במה
שיהיה אחריו, הנה אמר וראיתי ואין אדם רואה בעיני חבירו, אך בעל הנקוד ושאר כל המפרשים פירשו הכתוב בדרך
רחוקה, פן יהיה הדבר למכשול ולפוקה, וכן יבין הנבון, כי כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה כי אין מעשה
וחשבון, אין פירושו רק כפשוטו, והמפרשים לא פירשוהו כמשפטו, ובמעשה חסידות עשוהו עטרה, שלא להביא בני אדם
לחטוא, והאומר שהם דברי ההמון מלבו בדה, ואין לו שום ראיה לחזק דעתו ושטתו, כי המשך הכתובים יתיצב נגדו,
ועוד מי הוא אשר יאריך בספר טענות אחרים, ולא יצריך עוד להשיב להם אחרים? וקהלת לא השיב תשובות על זה,
כאשר כל האדם יחזה, וכן לכל זמן וכו׳ ועתים אין להם ענין עם מה יתרון העושה, זולתי בדרך מתנגד לעקרי
תורת משה, והוא דעת האומרים, כי כל מעשי האדם נגזרים, ומלבד זה עוד מקומות רבים בספר קהלת המקיימים
זאת האמונה, כגון אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם, ביד האלהים גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם הכל לפניהם,
ומאשר מזה כי הגמול הוא דבר מדומה, כמו שאמר מיד מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא, וכן דברים רבים
באו בנושא, מדרכי החטאה לדרכי התהון, כגון טוב אשר יפה לאכול ולשתות ורבים כאלו, והמפרשים שמו בשק רגליהם,
בפירוש הכתובים האלה, להוציא אותם ממשמעותם הפשוטה, שלא לתת פתחון פה לנפש כי תחטא.
ויהי כי ראיתי כאלה, ואוסיף להפליא הפלא ופלא, איך יפלא ויעלה שלמה החכם מכל האדם, אשר אין ערוך אליו ומשלו
אשר מהלל החכמים יקוסם, גם למד לכל דבר חכמה ומוסר, והפליג לדבר נגד התענוגים, והוכיח במישור את השוגגים,
אשר בהבלי העצלות וזוללות שוגים, איך תחת חטה יוציא חוח, והוא עצמו יאמר כי אין טוב רק לאכול ולשתות
ולשמוח? ... ואם נחה הטו את לבבו לשוות ולאכול ולשתות, לא לבו הלך עד שיקום ויכתוב כאלה לפני ההדיוטות..

הקדמה

וידענו כי כל יתרון העמים עלו על עמיו, ולא הרגשנו היות יתרונות מפורסמים, אך היו תחתיו נאנחים ונאנקים, ושיר השירים אפילו יובן כפשוטו גבהו דרכיו מדרכי קהלת, כי כל החכמים והחסידים יבחרו להם אשה ויאהבוה ואין בזה אולת, ובכל שיר השירים אין שום הערה על מחשבת חמדי מות, כי אין טוב לאיש רק לאכול ולשמוח, וכן הקש אשר כתב קהלת קודם תפלתו דרכו, ועלה ה׳ יושב לבו, היתכן שיכתוב ספר שיר יה המכוון בכלו אל ברכו, כי הכל בגזרת עירין, ושאין אדם בני חורין, ומי שכתב הצדיק בחומתו חוסה איך יכתוב כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה, לפי ההורס השערות הנשמה?

ולא זו בלבד כי ספר קהלת מתנגד לספר משלי בכללות ענינו, אך הוא רחוק ממנו מאד גם מצד לשונו, כי מה מתוק מרבב לשון שלמה במשלים, ומה מגומגם לשון קהלת בספור הכללי, זה בלשון ברה יאסף חכמה מפורסמה, וזה בקריבות לשון, יגיע הקורא בערפל ואישון, זה מהלך רם ונשא, יגיע שבט תוכחת על איש ועל אשה, וזה כאדם הצריך מורה, שבין עורך ספקותיו לעיני הקורא, אומר דבר וחוזר ואומרו, ובתוך כדי דבור עומד ומתרו, סוף דבר כי בין משלי וקהלת המרחק כ״כ, כרחוק מזרח ממערב, וכרחוק צפון מתימן, והיות שני אלה לאחד איך יאומן?

ולא בינו ובין ספר משלי לבדו ירבה ההפרש ויגדל, כי גם מכל שאר ספרי נביאינו לשונו נבדל, באשר בא בו הרבה מלות נכריות אשר לא כמלות העבריות, כמו מלת כבר אשר אין לה רע במקרא, ואי אפשר לומר מקרה קרה, אשר כי איננה מן המלות אשר לא יקרה, מקרה בכל ספרים עם שלקחו במקומה לשונות אחרים, והוא הדין למלת ענין, כי לא היה לה להמצא במקרא פעמים אין להן מנין, וכן רעיון רוח, תחת הקרא לפוח, וכן שרש תקן בא סוף רק במאמרי חכמים, ולבי נוהג בחכמה לשון חכמים הוא ובמקרא פועל ינהג, ושרש כשר לשון ארמית ולשון חכמים, ולא נמצא רק באסתר ובדברי הימים, ומלת חוץ ממנו לשון חכמים לא לשון מקרא, כי לא תבא רק בבחינת המקום כמו שהעיר החכם אבן עזרא, ועת לכל חפץ במשנה. לבדה יזכר אתו, כאשר העיר רבנו שלמה, וכן מלות עדן ועדנה, בכל המקרא נפרדות הנה, וכל שמחת עולה מבבל, והוא נגזר מן כל קבל, וכן פתגם מעשה הרעה וכן ועבדיהם, כולם מלשון ארמית הם, וכן חופר גומץ בספר הקדש לא נמצא, רק פחת תרגומו גומצא, ודוגמא עבים יסבך בם אין פשוטו אלא לשון סכנה, ובטלו הטוחנות תרגום של שבת ולהג הרבה לשון ערב, ואין כן דרך המקרא לדבר בערב רב, ובספרי הקדש זר לא יקרב, אף כי בדברי המלך החכם אשר כלם סלת, אין בהם פסולת.

עודני נבוך בספקותי, לאמר מי כתב ספר קהלת ואימתי? אחר שאין שפתו ברורה שפה, כלשון המקרא, כלו אני אפשר שנכתב קודם עזרא, תרתי בלבי להתבונן על דבר שמו, ואמרתי מה זה ועל מה זה נקרא דברי קהלת ולא דברי שלמה? הלא אפילו בשם ידידיה אשר נקרא בו במצות המקום, לא נקרא בו בשום מקום, ומי שאומר שעל שם שאסף את החכמה נקרא קהלת, אחר דברי קהלת, כי שרש קהל לא יבא רק על קבוץ בני אדם, ושאר דברים נאספים אף נקבצים ולא נקהל אותם.

וכשבדקתי הענין בדיקה אחר בדיקה, ראיתי כי לא ימלט הדבר מחלוקה, אם כי רצה שלמה שכתבו ספר זה שנדע כי הוא בעליו, ואם כן יקשה מפני מה לא כתב שמו עליו, או שלא רצה שנדע כי הוא כתבו, ואם כן יקשה מפני מה כתב בן, בן דוד מלך בירושלים, תואר אשר לא יצדק לזולתו תחת השמים, לכן אמרתי בלבי שאיך סוף היות ספר קהלת מעשה ידי שלמה איננו דבר ברור בהחלט, ואולי אדם אחר כתבו אך ראיתי כי עדיין הדבר מחלוקה לא

קהלת הקדמה

יחלט, אם כי האיש האחר אשר כתבו לא כתבו אלא בדור לבב ובתבונות כפים, ואם כן יקשה מאד איך ייחס
אותו לבן דוד מלך בירושלים, ואם לא היה מתהלך בתמו, עדיין יקשה למה כתב דברי קהלת ולא דברי שלמה.
וכאשר הרבתי החקירה בכל חלקי הספר, ומצאתי מזה ומזה גדר, והמקום צר ואין דרך לנטות ימין ושמאל, אמרתי מה
יתרון לו שעמל? אחרי שאי אפשר לומר לא שכתבו שלמה ולא שלא כתבו שלמה, ואם כן הספר נכתב
מעצמו.

אז אורו עיני, והנה דרך לפני, דרך לא עבר בה איש ואף גם זאת היא דרך ישרה, ולשבועים בעם תהיה
לזרא, והיא שנאמר כי ספר קהלת חלו בו ידים, והאיש המזייף אשר כתבו כתב בו דברי שלמה בן דוד מלך
בירושלים, וכן בכל מקום שהוזכר שם קהלת היה כתוב מתחלה שלמה, כי רצה המזייף להתלות באילן גדול
ולהתנשאות את עצמו כדרך שעשה גם כן מי שכתב חכמת שלמה, וכמעשה השני אשר כתב תהלים של שלמה,
כי נראה שנגזר על שלמה שיהיה כמלך עתיד לכידור, יצחקו בו צעירי העם) אך שנודע הדבר לחכמי הדור,
והכירו את המזייף אשר היה נקרא בשמו קהלת, והוא שם פרטי כמו אגור בן פלת, ולהסיר מכשול מלפני העם
מחקו מספרו את שם שלמה, וכתבו תחתיו קהלת שהיה שמו, אך בן דוד מלך בירושלים לא רצו למחוק, למען
יהיה המזייף ללעג ולשחוק, כי כל יודעו מתמול שלשום, כראותו אני קהלת הייתי מלך ישראל וישום, יאמר
מה זה היה לפנינו? היותו לבש תכלת וארגמן ותולעת שני? אין ספק כי נשתטה ובשטות שגעונו כתב
הספר, כאשר יחלום המסכן והנה עשיר והוא יושב בתוך האפר.

אז ראיתי ואשמח, כי מן הדרך הזאת החדשה הנה עתה תצמח, תשובה לשאלה גדולה ומבהלת, והיא מה
טעם פעם אחת אמרה קהלת, גם פעם אחר אמר הקהלת? ולא ראיתי מפרש לא ראשון ולא אחרון,
שימצא אל החלום הזה פתרון. ולפי דעתי יובן הדבר בלי שום ספק, כי בדרשה קהלת לומר שאין אשה
טובה אפילו באלף, רצה שמחריבים מהן יצא, וכתב בספרו ראה זה מצאתי אמרה בת שבע וכיוצא, והחכמים
כתבו שם המזייף תחת שם האשה החשובה, והניחו אמרה למען יהיה ללעג כאלו נשתנה לנקבה, וכן בתחילת
ספר הקהלת כתב הבל הבלים אמר המלך החכם, כאלו הם דברי המעתיקים אשר ערבו דברי הספר (
הם נראים לדבר מן המאמר אשר אליו נצמד, ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד, ששמעו מלבד שהיה חכם
עוד עשה זה הדבר, ואין אומרים מלבד אלא על מה שהוזכר כבר) והחכמים מחו מלות המלך החכם, וכתבו
תחתיהן שם המזייף כדרכם, רק השאירו הה״א, לזכר עולם על זיופו תמיד.

והמזייף הזה בתחלת בית שני היה אחרי אשר גלתה בבבל האומה העבריה, וטוהר הלשון נסע וילך, על כן אין תאר קהלת
כתאר בני המלך, ועוד ראיה כי לא נכתב עד אחרי מות שלמה, כי הוא לא היה חותם שמו לא שלמה בן דוד מלך
ישראל ולא היה מוסיף מלת בירושלים, כי עדיין לא נחלקה המלוכה לשתים, והוא דבר הראוי להשכיל, מה טעם במשלי
כתוב משלי שלמה בן דוד מלך ישראל, ובקהלת מוסיף בירושלים לא אחת ולא שתים, כי גם בתוך הספר חוזר ואומר
אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים; ועוד כתוב בו על כל אשר היה לפני בירושלים, וכל זה מוכיח כי
ספר קהלת איננו מעשה ידי שלמה, רק אחד מן האחרונים כתבו בשמו, ואעפ״י שבדורו נודע זיופו לחכמים, הנה נשכח
ברוב הימים, והאמינו בו הדור האחרון, כי תשכחנה הראשונות ולא יהיה להן זכרון, ובפרט מה שקרה בתחלת בית שני

קהלת הקדמה

אין להפלא אם כבר נשכח, מאחר שכבר נשכח גם מספר השנים ההנה כאשר בספר מקור עינים מוכח.

וכאשר התברר הדבר הזה אצלי, לא ינוח לי, ואמרתי אחרי אשר שאתי עד הלום, אולי כל דבר על מקומו יבא בשלום ולא יהיו עוד דברי קהלת כדברי חלום, כי נוכל לפרש כל מאמר כמשפטו, וכל מקרא כפי פשוטו, ואם יהיה דבר אינות בעקבו כרוך, דומה תלוי בנושא קהלת והמלך שלמה ברוך

אז אזרתי חלצי ונסיתי לכתוב עליו פירוש, והנה דבריו מתחוורים מאליהם כאחר פירוש, ועלה בידי למצוא טעם לרוב דבריו וכל מקרא נקשר עם שלפניו ועם שלאחריו, ולא הוצרכתי לעוות שום מקרא או לפרשו בתוספת ומגרע, אך פרשתי כל דבר כמשמעו אם טוב ואם רע.

ומדי התבונני בו ראיתי כי באמת הוא מלא פרס של עכנין, ושרש פורה רוש ולענה, ושבחתי בלבי את חכמי המשנה, אשר נחלקו אם הוא מטמא את הידים, כי באמת מטמא הוא את הלב ומחשך העינים, והוא מלא מדברי האפיקורסים, את התורה ואת החכמה ואת הקבלה הוא הורסים, ושבחתי גם כן מי שבקש לגנזו, ומי יתן והחזיקו חבריו במעוזו.

וכראותי פחיתות הספר מפאת עצמו, ושגם רבותינו לא כולם היו חולקים כבוד לשמו, אז אמרתי מי יודע אם למיעוט חשיבותו בעיני אבותינו הצדיקים, לא נפלו בו קצת טעיות מעתיקים, יהיו גם המה בעוכרינו, הגורמים לקצת דבריו שלא יהיו מובנים אצלנו, כי אמנם אין ספק כי חשיבות הספר בעיני הבריות, תשמרהו מן הטעיות, כאשר הנך רואה, בחלופי נוסחאות שבין מערבאי למדינחאי, כי אפס אפס רבים, אינם לא בנביאים ובכתובים, אין אחד מהם בתורה הקדושה, כי לרוב חשיבותה יחוש כל סופר להגיה ספרו בחקירה ודרישה, ואם כן הדבר נקל, כי ספר קהלת לפחיתותו לא חשבו הרבה שלא יתקלקל, ובהשעני על הכלל הזה, כשמצאתי בו מקרא לא נראה, אין לו ענין בשום פנים רק בהחליף אות אחת, לא אירא ולא אחת, מעשות עצמי דיין להגיהו על שיהיה לו ענין, וסוף סוף לא עשיתי כזאת רק חמש פעמים, אך בענין הנקודות והטעמים, פעמים הרבה נטיתי מדרכם, נודע כי מעולם לא היה עליהן שום חכם, לא ראשון ולא אחרון, אשר נמנע מלכתוב שום פתרון המתנגד ל הנקוד ואל הטעם, בכל מקום שאין בהם טעם, ואם התרתי לעצמי הרצועה, ועשיתי כזאת לא אחת ולא שתים לא שלשה ולא ארבעה, אין זה אלא מפני שהמכם המפסיק היה גם הוא מאותם שיגעו ועמלו חנם, לעוות דברי קהלת כדי לתקנם, ושמו מסוה על כוונתו הכוזבות, ובהיות כי לא זה דרכי הוצרכתי להחליף הנקוד פעמים רבות, עד ישוב הספר כמו שכתבו מחברו, כדי שלא לפרש שום דבר שלא מדעת מי שאמרו, והעושה בהפך עקוב יעקוב, ועיין דברי רבנו הא״י בפרק אין דורשין בענין יעקב.

עודני מתגדל לחשוב במלאכת פירושי, ולבבי יעלוז ותגל נפשי, בראותי רוב פרשיות הספר מפורשות, והנה לפני מבוכות חדשות, כי ראיתי סוף הדברים סותרים אלה את אלה, ואשוב ואתפלא הפלא ופלא, כי אמר שמח בחור בילדותך ואחר כן אמר ודע כי על כל אלה ואמר והסר כעס מלבך ואחריו הוא אומר וזכור את בוראיך, ואחרי אשר נלחם בכל הספר נגד השארות הנפש העליונה, אמר לבסוף והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, ואי אפשר שיהיה אדם נגד דברי עצמו מתקומם, ואפילו אם מרומם? ואשבה מזומם. ואם אמרתי כי החתימה היא העקר, ושרצה בסוף ספרו לרפאות את אשר דבר, כאשר יאמרו מפרשיו, ראיתי כי אלו תנחומים של שוא, כי איך אפשר שרצה לתקן במלות מועטות, את אשר עוותו במאה שטות?

וכאשר הרביתי החקירה בכללות הפרשה ההיא, גם עד הלום ראיתי אחרי רואי, כי לפי הנראה מפשוטה, לדעת אפיקורוס גם היא נוטה, כי אפילו יאמר שמח בחור דרך התול מה טעם לכל אותן האריכות, בספור נגעי הזקנים בכמות ואיכות? כי לא ימשך מזה כלל שנזכור את הבורא בימי הבחרות, כי גם נוכל לשוב אליו כאשר נבוא בגבורות, ואם הכוונה כי התאוה בימי השיבה,

קהלת הקדמה

אינה חשובה, כי היא מוגבלת למעט ומספר, הנה העיקר חסר מן הספר, אבל באמת ספור מגעי הזקנה, יביא את הבחור לחשוך בעוד כפתו רעננה, ויחשוף ויבחר ויחשוף ויאכל, טרם יבואו ימים אשר לא יוכל, ויאמר יחישה מעשהו טרם ישבר כשבר נבל. וזה מסכים יותר עם אמרו כי הילדות והשחרות הבל, שענינו לפי פשוטו שאין הילדות עומדת, ואין השחרות מתמדת, על כן שמח בחור בילדותך, ואם לא כן אין לו ענין כלל עם והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, וראיתי לרמב״ן שהודה כי פירוש הפרשה כך הוא, ויאף גם זאת אינו רואה בה דבר נאה, והנה אחר והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך [illegible] בעיני ה׳.

ואחר שהדבר כן הוא שאין ענין כללות הפרשה לפי פשוטה, אלא להתיר אגודות מוטה, הנה ישובו רעיונים להיות תמהים, מה טעם ודע כי על כל אלה - וזכור את בוראיך - והרוח תשוב אל האלהים?

ובהיות נפשי על התשובות האלה נעצבת, עלתה על לבי מחשבת, מי יודע אם המלות הללו אינן תוספת שהוסיפו בספרו, חכמים שבדורו, למתק דברי קהלת בקצת דברי משפט וצדקה, כדרך שמערבים במים המרים מיני מתיקה, ובאמת אין לתמוה אם עמדו בפרץ לגדור גדר, ויותר יש לתמוה למה לא הגיהו אותו יותר.

ובהסתכלי במלות הללו הנוספות ראיתי במקרה, והנה מספרן תשע עשרה (א) וגם כי אינני מן הבוערים, המאמינים בסגולות המספרים, הנה רעיוני תמהו, כאשר ראו את המספר ההוא, כי זכרתי את הענין המוצא כתוב בספרים, י״ח מלין תקון סופרים, ואע״פ שהפסוקים י״ח הנה המלות י״ט באמת, כי שתים מהן בכתוב אחד הלא הוא אל נא תהי כמת, וזכרתי ג״כ כמה והמחשבה ימצא בכללות ענין אותו תקון, והמפרשים את עצמם יתקון, ללכת בדרך בעל העקרים, האומר כי הסופרים, לא שלחו ידם במקראים, את שהכתוב עצמו כן כנה, מפני כבוד השכינה, והנה אם היה הדבר כן לא היה לראשונים את שיאמרו י״ח מלין כנוי, ושאמרם תקון סופרים ולמדנו כי הסופרים עצמם עשו זאת שנוי, והוא דבר הפכפך וזר, יוכל כל כופר להיות בו עוזר, ומלבד כל זה זכור זכרתי, כי זה שנים ימים דרשתי וחקרתי, את כל המקומות שאמרו היות בהם תקון סופרים, ומצאתי כי כלם ישרים, וכדברי הראב״ע ושאר החוקרים, אין לנו צורך לתקון סופרים, ולא סוף דבר שאין לנו בתקונם צורך, אלא כי במקום אחר כבר בארתי באורך, שאי אפשר שיהיו אותם הכתובים, אלא כמו שהם כתובים, והבא לתקן יקלקלם, כאשר בארתי שם באור שלם, ואם כן מי יתן תוכל לגלות, השבוש הזה והיכן יצא.

אז אמרתי מי יתן יודע אולי התקון הזה בכללו איננו דבר אולת, אך היא קבלה אמתית מקובלת ומקובצת, והוא כי י״ט מלין תקון סופרים בספר קהלת, אלא כי ברוב הימים נשכחו המלות ולא נשאר רק המספר בזכרון, ועמד הדור האחרון, וחקרו ולעת עצמם נפשם, ומצאו י״ט מלות זעיר שם זעיר שם, ואמרו כי בהן היה התקון המקובל, ומזה נמשך כל הענין המבולבל, אשר הוא אמת משקרו, והוא שקר בבאורו, וכיוצא בזה אמרו חכמי התוספות, בענין הגזרות השוות, כי ידענו בקבלה כללות מנים כמה הן, אך שכחו המלות שהגזרה שוה נדרשת בהן (שבת דף צ״ו ע״א).

ואחרי אשר שמתי עד הלום, אז הייתי כמוצא שלום, וכמוצא נפך ספיר ויהלום, ושמחתי שמחה יתרה, כי מצאתי מקפלה לאורה, ועוד כי הסירותי חרפה מעל התורה, ודעת לנבון נקל, כי מחויב לתלות הקלקלה בקלקולא, ולהסיר הבגדים הצואים, מן התורה ומן הנביאים, ולתתם על ספר קהלת הולך תהלוכם, ומלבד כי כוון המלות התשע עשרה, אינו מקרה, ואין לטעון שיאמר כי אני, כוונתי המספר ברצוני, ושהייתי יכול גם כן להוסיף עליהן או לפחות מהנה, כי אמנם י״ט מלות אינן נקוחות אחת הנה ואחת הנה,

(א) ודע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט, הרי ח׳ תיבות; וזכור את בוראיך, הרי ג׳; והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, הרי ח׳.

קהלת הקדמה

רק כולן כלולות בשלשה חצאי פסוקים, והלשונות המצרים והמציקים, בכל אותה פרשה אינן באמת רק אומץ השלשה דוק ותשכח ונתרצה כי האמת אתי, שאם היה בלי לכוין החשבון מדעתי, רק מעט בא החשבון מכוון לפני, ותאמרנה עיני, ואברך את ה׳.

הלא משתה ידידי הקורא לא אדע ולא אחתה, פן כראותך את הפירוש הזה ההולך בדרך חדשה, דרך לא כבושה, תשים ידיע כפי, אך תגלו טהרת מרעפי, אתם תחזיק לי טובה כפולה ומכופלת, כי העלותך מהם המובנות על דברת ספר קהלת, לבלתי תצטרך עוד להכריח את עצמך להאמין על שואל שאול ויען, ועל ספר שפשוטו מוכח כי הכותבו היה מין, לא תצטרך לומר שהם חידה ופליאות חבויה בו הטמון, גם לא תהיה עוד דוחק נכבלת להאמין בכל דברי קהלת, באמרך כי כל דבריו על הדין ועל האמת יסודם, אחר שיצאו מפי המלך החכם מכל האדם, ולא תשתה עוד כוס קבעת אשר רבים ישתו, ועל דעות כוזבות נפתו, להאמין בספר הזה נמצאות, אוי לעינים שכך רואות!

ואמת אגיד לך ידידי, כי עתה לא שלחתי את ידי להוציא לעז על ספר קהלת, לולא ראיתי רבים מההמון אשר למדו מתוכו להרס יסודות התורה, ובפרט להאמין שהכל בגזרה, והכל בידי שמים, ואפילו יראת שמים, שמעון הכתוב בקהלת מונחים אין לכן תקן, ומונו יחסר שאין דין ואין דיין; ומשעבדי ה׳ לא יתעורר להסיר המכשלה הזאת מבני עמו, ולבאר להם כי לא כמחשבות קהלת מחשבות שלמה? ואם לא עשו כזאת המפרשים ז״ל, אך להצדיק קהלת אורתה תגל, טובה היתה לרכם בימים הראשונים, ובאותם הזמנים, שהיו בני אדם מאמינים יותר, ולא היו פורצים גדר, להרהר אחר רבותיהם, ולראות הדברים בעיניהם, ודרך הדרש והרמז היתה בימים ההם מפורסמת ומקובלת, והיא תכסה על כל פשעים שבספר קהלת, ועתה נשתנו הדורות, וכל היד מרבה לבדוק בשבע חקירות, ושכל ההמון כמו נודע, ולא יתפתה בדרך הדרש, לאמור אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ואיך אם כן יקראו קהלת וישרו דרכיהם מחשוה, אם לא נפקח עיניהם נראו, כי ספר חצוני הוא, ובפרט אם עם שאור כל הכתוב בו, נשים לפניהם גם בטול הדעות הכוזבות אשר בקרבו, בתרגמו האותות לגלות השקר, ומרבה מזל מערכה, כאשר עשיתי בפירושי בארוכה.

והתימה על רמב״ן, אשר היה עם קדושים נאמן, איך מלאו לבו לגלות את האדם אשר בקהלת נטמן, ופירש פרשת לכל זמן, ורבות זולתה על דעת האומרים כי הכל נגזר ומזומן, ועם זה את העם בקמונתם כי קהלת ומעשה ידי אומן, ההולך אשר חכם מדריגו ובלבבו והיותן, ואיך לא ראה נתפיק מינה חורבה. כמוד שאמן? קהלת שזה מינה, כי הוא עצמו היה מאמין כי כל פעולותינו נגזרות בזמנן ובמקומן, כי בשטת לייבניץ הלך ומחשבות לייבניץ עמק, רחוקות מן השכל ומן התורה ומכל שגיאות יצילנו הרחמן.

ואתה תשמע השמים מכון שבתך, המלך אשר לא היה חכם כחכמתך, ופנית על עבדך הכלב המת, השוקד על דלתות האמת ויגש נפשו בכפו, לגלות משמוני מסתרים אשר נעלמו עד פה, לפריך ומעליך אדוני המלך משא דברי מורה ודברי קהלת אשר העמום עליך קהלת, למען יהיה שם כבודך זך ומהור בארצות החיים, כאשר כבודך עצמו מקושר וקדוש בארצות הנצחיים, ועתה אדוני המלך כדי שיהיה הטובה עליך, הלא תכבד את מכבדיך, והצלת מבזיון את המוסר מעליך קלון, לבלתי יהיה לי לפוקה, מעשה הצדקה, ואשר במעוזך יחזיק, לא לבוא נזיק.

(י״א אדר תקפ״ח)

קהלת א׳

א׳ דברי: כתב דון יצחק אברבנאל בהקדמת תרי עשר, כי בעבור שספר עמוס וספר ירמיהו וכלבד ספור הנבואות,
שנבאו אותם הנביאים, באו שם גם כן ענני אותם הנביאים וקורותיהם בעצמם, כמו שתראה בספר ירמיהו,
שספר הרבה מעניניו ומה שקרה לו עם המלך ועם הכהנים ועם השרים ועם עבד מלך הכושי, וזולתם הרבה, וכן בספר
עמוס, מה שקרה לו עם אמציה כהן בית אל; לכן ראו אנשי הכנסת הגדולה נאמר בתחלת ספריהם דברי עמוס, דברי ירמיהו,
מפני מה שהם מדברים בעצמם. והנה גם הספר הזה נקרא דברי קהלת, בעבור מה שבא בו מן המאורעות שאירעו
לו, כי בקש את האושר בדרכים משתנים, ולא מצאו בשום פנים.

קהלת בן דוד: בתחלה היה כתוב דברי שלמה בן דוד, והיתה כוונת המעתיק שנאמין כי הוא הוא ספר דברי שלמה
המוזכר במלכים א׳ י״א; אך שזה אי אפשר, כי שלמה ספר היו כתובים יתר דברי שלמה (דברי שלמה) וכל אשר עשה וחכמתו, ואין
כל מעשי שלמה בקהלת רק הפתוחים שבהם.

מלך בירושלם: שלמה לא היה חותם שמו רק מלך ישראל; אך קהלת אשר נכתב דורות הרבה אחרי מות שלמה, ואחרי
שנחלקה המלוכה לשתים, לא אמר מלך ישראל, שלא נחשוב שהיה מולך ישראל, אשר מלכו בשומרון.

ב׳ הבל הבלים: הבל גדול משאר הבלים, כענין קדש קדשים; ומלת הֲבֵל זרה בדקדוק, כי אין דוגמתה אלא בעקב
אחיו, כאשכל אם, כאלו הנפרד ממנו הֲבַל.

אמר קהלת: בכל מקום שכתוב בו קהלת, היה כתוב בתחלה שלמה. והתבונן איך בכל ספר משלי אשר הוא
כפנים בקהלת לא תמצא מעולם. אמר שלמה; כי שלמה עצמו לא היה צריך לבקש התחבולות לשנאמין כי הוא בעל
הספר: אך הקהלת המעתיק התנכל להזכיר מעמים רבות את שם המלך הנכבד כי דברי השקר צריכים חזוק.

הבל הבלים הכל הבל: כל דבר שאנו סבורים שתהיה בו תועלת גדולה, ולבסוף לא מועיל כלום, נקרא הבל;
והנה קהלת אומר כי כל עסקי בני אדם וכל עמלם הוא הבל, כי הרואה כל עמל האדם, וכל אשר ייגע בכל ימי חייו, יחשוב
כי בלא ספק לתכלית נכבדת יעמול, והאיש העמל, גם הוא יאמין כזאת, שאם לא כן לא היה עמל; ואף על פי כן

ג׳ מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש? מלת יתרון אין לה רע במקרא, וכאן ענינה תועלת;
גם מליצת תחת השמש לא תמצאוה בשאר ספרי הקדש, והטעם כי כל בעלי ספרי הקדש מאמינים היו בהשארות הנפש,
וקהלת לבדו היה רואה אל המון שאחר המות ימי החשך, ולמען החיים היה קורא תחת השמש, שהוא הפך ימי החשך. ורש״י
ז״ל פי׳ תחת השמש: תמורת התורה שהיא קרויה אור; כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה, מה שכר בו? ואין
צורך לאמר מה זה נקרא פירוש הכתוב או עוות הכתוב.

ד׳ דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת: הטעם, בכל עמל שיעמול האדם לא יוכל לתקן
מצבו כלל, מפני שהעולם כמנהגו נוהג, והטבע לא יקבל שום שנוי ותקון. והנה הזכיר הרכבת היסודות אשר בדו מלבם חכמי
יון (כי ממנם אין ספק שאמר קהלת חכמה, וקרוב הדבר כי בימי ארסטו ואפיקורוס היה, או אחריהם מעט) והוכיח איך אין
אחד מהם שיקבל שום שנוי, בכל מה שיעמלו בני אדם דור אחר דור; כי הנה הארץ לעולם עומדת, שארבע הכוכבים במנוחות
שאננות לפי שטת הקדמונים, ואמת הדבר כי מקרא זה מתנגד לשיטת האחרונים, לא שאין ושיאין דיקיה מדברי קהלת. וכן

ה׳ וזרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זורח הוא שם: ואין בידנו להביא שום שנוי בתנועתו היומית;

קהלת הקדמה א׳

ואמר שואף כי לדעת אריסטו הכוכבים מתנועעים ברצון נפשם להתקרב אל החושק, והוא [illegible] בעבד ישאף
צל. אחר כן הזכיר תקופת השנה, המשבבת מהות הנפש השמש

ו׳ הולך אל דרום וסובב אל צפון, וגם תנועה זו לא תקבל שום שנוי בכל שנות שינוי האדם, ואחרי שזכר השמש
כנגד יסוד האש, הזכיר יסוד האויר, ואמר

סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח: והאחרונה הזכיר יסוד המים, ואמר

ז׳ כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים
ללכת: ואמר והים איננו מלא לא נאמר לצורך עצמו, רק הוא הקדמה למה שלאחריו: אחר כל הנחלים הולכים אל
הים ואעפ״כ אין הים מלא, ועל ידי כך הם יכולים לשוב אליו פעם אחר פעם. והנה הראה כי היסודות כולם עומדים
על משמרתם תמיד, ולא ישנו את תפקידם: הארץ לעולם עומדת, והשמש מתנועעת תמיד בשתי תנועותיה, הרוח
סובב תמיד, והמים נגרים תדיר; ומה יועיל עמל אנוש? הישנו אחד מהיסודות אחור לעשות רצונו? ואפילו יאמר
אדם: אחקור טבע כל היצורים, אולי אלמד לתקן בהם איזה דבר להנאתי ולטובתי; גם זאת לא יוכל, שהרי

ח׳ כל הדברים יגעים: כל הדברים שבעולם מתנועעים תנועה שאינה פוסקת, כאלו הם יגעים איש איש במלאכתו
עליו.

לא יוכל איש לדבר לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן משמוע; ולא יוכל אדם לבאר מהו כל
סדרי מעשי בראשית, עד יכלו לדעת טבעי היצורים ותכונתם להשתמש בהם לתועלתו. ואפילו יוסף אדם, אחר תגיע
חכמתו לדעת כל חקות שמים וארץ; הנה מה יסכון לו בכל עמלו? הלא אין בשבילו ירבה, כי אין בידו לתקן דבר,
שהרי

ט׳ מה שהיה הוא שיהיה, ומה שנעשה הוא שיעשה, ואין כל חדש תחת השמש.

י׳ יש דבר שיאמר, עליו הוא עלי האומר: ראה זה חדש הוא; ואף גם זאת כבר היה לעולמים אשר
היה מלפנינו. ושאת היא לשון יחיד, ואעפ״י שהוא חוזרת לעולמים כל אחת; והטעם כי [illegible] ענין לשון לעולמים
אינו אלא זמן ארוך אחד, והזמן הוא במציאות מתדבקת לא יתחבר; והנה הזמן אפילו יהיה נמשך הרבה מאד,
אינו אלא זמן אחד.

יא׳ אין זכרון לראשונים וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרונה: ועל כן אם
נראה דבר חדש, אשר לא ראינו ולא שמענו כמוהו, אין להחליט שהוא חדש באמת. והנה אין כל חדש תחת השמש וחקות
שמים וארץ לא ישתנו; ומי אפשר לשום חכם שיתקן בהם דבר? ואם כן חוזר הדין כי מה יתרון לאדם בכל עמלו? זה
הוא כן כוונת קהלת באחד עשר הפסוקים האלה, ומי לא יראה כי הבל הבלים אמר קהלת? הן אמת כי הכחות הטבעיים
לא יקבלו שום שנוי, אבל השנוי האפשרי [illegible] המקבל, ויש ביד האדם לתקן את עצמו, לבלתי יוכלו להזיק הפועלים
הטבעיים, אשר אין בידו לתקנם. הכל יודעים שאין בידינו להביא בארצנו קיץ תמיד, והכל יודעים גם כן כי יש
בידינו להכין לנו בתים ושלמות ושמלות [illegible] כי [illegible]. הכל יודעים שאין ביד אדם למנוע את האש
מעשות פעולתו; וכל אדם יודע גם כן, כי בידו להשמר שלא תשרפנו האש. והפגעים הטבעיים הבאים פתאום
אשר אין [illegible] [illegible] הרעש [illegible] [illegible] [illegible] על [illegible] [illegible] לדעת שום [illegible] שאין

קהלת הקדמה א׳ ב׳

תועלת בחקירות

י״ב אני קהלת (שלמה) הייתי מלך על ישראל בירושלם: והייתי מלך חקרתי איזה הדרך אוכל להועיל לבני
עמי, ולתקן מנהגם בתכלית מה שאפשר, כי כן חובת המלך; ועל כן
י״ג ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים, אשר לאחר ראיתי לבסוף
כי הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו. ודע כי אמת בחכמה אשר במקרא זה לשון משפה
היא ראויה ולא לשון פתוחה, כי אין המכוון בזה שנתן לבו לחקור את טבע החכמה, אלא שרצה לחקור בחכמתו על
כל מעשי בני אדם אשר יעשו תחת השמש, ועל המעשים האלו הוא אומר שהם ענין רע נתן אלהים לבני האדם
להתעסק בו, כלו שהוא גזר על כל איש ואיש במה יתעסק, ומלאכת ענין איננה טובה ברע. עודנו דורש וחוקר
י״ד ראיתי את־כל־המעשים שנעשו תחת השמש, והנה הכל הבל ורעות רוח, והטעם כי
ט״ו מעות לא־יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות, ועם כל מה שיעמול האדם לא יוכל לתקן דבר להנאתו,
כי אין כל חדש. והנה אם כל עמל האדם הוא הבל, גם החכמה שיתחכם אדם לעונן הכביר את מלאכתו אל התכלית
המבוקשת, הנה גם היא הבל, ע״כ
ט״ז דברתי אני עם לבי לאמר אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה על כל־אשר היה לפני על ירושלם
ולבי ראה הרבה חכמה ודעת
י״ז ואתנה לבי לדעת חכמה, ודעת הוללות ושכלות: שעמים אלו רקויים למלות הללו, והכונה: אני הרביתי
חכמה ודעת, והדעת עצמה היא הוללות ושכלות, כי כל עמל האדם הבל הבלים: ידעתי שגם זה, כלומר
התעסק בחכמה, הוא רעיון רוח.
י״ח כי ברב חכמה רב־כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב: כי כאשר ירבה האדם חכמה, כן יוסיף להכיר
קלקולי העה״ז, וכן יפרוץ להבין שאין בידו לתקנם; והנה יוסיף כעס ומכאוב יותר מן הסכל שהכל טוב בעיניו, אף אפי׳ יראה
איזה מעוות, יתברך בלבבו לאמר אני אחקן.

ב׳

א׳ אמרתי אני בלבי: לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב: אמר בנגד עצמו, אחר שראה כי ברוב
חכמה רוב כעס: אנסכה את איתך (מלשון כי לא נסיתי בזה) בקצה האחר, והוא השמחה והשחוק ללא דבר, כמעשה
השכורים והמשוגעים: אולי על ידי זה תקבל חכמה בטוב ותבלה שנותיך בנעימים: והנה גם הוא הבל.
ב׳ לשחוק אמרתי מהולל, ולשמחה מה זאת עשה? כי שמחה כזו, אשר היא בלא סבה, אלא שהאדם מכריח את
עצמו להיות שמח, איננה שמחה אמתית שתתענג בה הנפש: ואחרי ראותי כי אין ביד אדם להביא בלבו שמחה אמתית, אם לא
תזדמן לפניו סבה משמחתו:
ג׳ תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי: למשוך ולהכריח עצמי אל השמחה על ידי היין, כידוע שהיין משמח גם מי שאין
לו סבה משמחתו, כי ישתה וישכח רישו: רק לא עלתה על דעתו ללכת בדרך סובאי יין לגמרי ולהיות שקוע בתענוגים

קהלת ב׳

כמשורפי בדעת, אלא ולבי נוהג בחכמה (והטעמים מחודשים) · ~~ולאחוז בסכלות~~ ולאחוז בסכלות רק עד
אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת השמים מספר ימי חייהם · ומפני זאת רצתי לקבוע
עצמי בסכלות ולהיות אתי יין בכל שעה, הנה ראיתי שלא אוכל להיות תמיד בשמחה אם לא אבקש לי סבות המביאות אותה :
על כן לא חדלתי להביא לפני כל תענוגים שבעולם אחד לאחד, למען אמצא מדי יום ביומו סבה חדשה שתשמחני ; על כן
ד׳ הגדלתי מעשי, בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים,
ה׳ עשיתי לי גנות ופרדסים, ונטעתי בהם עץ כל פרי,
ו׳ עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים,
ז׳ קניתי עבדים ושפחות, ובני בית היה לי, גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי מכל שהיו לפני בירושלם ·
ח׳ כנסתי לי גם כסף וזהב וסגלת מלכים והמדינות, עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות
אחר הזכירו סגלת מלכים והמדינות, והמשוררים והמשוררות, שהם פרטיים למלכים ולקציני העם, אמר כי לא נמנע גם כן מהביא לפניו
תענוגות בני האדם, כלומר ההדיוטות אשר דרכם להתענג בשדה אחת או בשדות הרבה, שישבו בהם בימות החמה ; והזכיר
גם את זה שלא נחשב כי לגדולתו מבקש את התענוגים הראויים למלך, לא יוכל למצוא תענוג חדש בכל יום ויום, כי אמנם
שלא היה מרחיק גם תענוג אפילו תענוגות ההדיוטות, שאין בהם כבוד וגדולה, והנה היה אפשר לו למצוא תמיד תענוגים
חדשים ·
ט׳ וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלם אף חכמתי עמדה לי, יראה שלפי והיא שעמדה לאבותינו ולנו
(שאם לא כן היה לו לו׳ עמדה בי) והטעם כי חכמתו הועילה לו, שידע למצוא יום יום תענוגים חדשים, מה שלא יהיה בלתי
חכמה ·
י׳ וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם לא מנעתי את לבי מכל שמחה, וזה רמז לרוב נגיו ופלגשיו, אחר כן
לבדך תענוג שלא הזכיר עד הנה · כי לבי שמח מכל עמלי, על ידי כל העמל הרב שהיה עמל למצוא יום יום תענוגים
חדשים, עלתה בידו שיהיה לבו שמח · וזה היה חלקי מכל עמלי · השמחה היתה פרי כל עמלו ·
י״א ופניתי אני בכל מעשי שעשו ידי, ובעמל שעמלתי לעשות : הסתכלתי בכל העמל שהוצרכתי לעמול, למען
מצוא יום יום תענוגים חדשים · והנה הכל הבל ורעות רוח, ואין יתרון תחת השמש, כי אמנם שלא הייתי
חסר לנפשי מכל אשר אתאוה, וכל אקום ~~יען שברי בהפסדי~~, מפני העמל התמידי שהייתי צריך לעמול, למען מצוא יום
יום תענוגים חדשים, כי יקוץ האדם במה שהוא רגיל בו ·
י״ב ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות : אחרי ראותי שאין יתרון לאדם בכל עמלו, בין שיעמול בחכמה
ובין שיעמול בהוללות ושמחה, רציתי לחקור החכמה ולחקור ההוללות והסכלות, ולראות לאי מהן יתרון על חברתה ·
והנה שאלה שהוא היה אלך, כבר היה ידוע בלא חקירה שיש יתרון לחכמה על הסכלות, כי כאשר בני אדם רואים אותו
עוסק בהוללות וסכלות, ומבקש יום יום תענוגים חדשים, היו מכלימים אותו ומוכיחים אותו על פניו ואומרים להיותו מלך אין
מכלים דבר כי סבבות הבאת תנופה תסכון, כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו ?
כלומר, במה נחשב הוא האדם ההדיוט על שיבוא אחרי המלך לספר בגנות מעשיו, ולהוכיח על פניו את הדבר אשר כבר
עשוהו והקימוהו עליהם למלך ? על כן הוצרך לחקור הדבר מעצמו

קהלת ב׳

י״ג וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך ׃
י״ד החכם עיניו בראשו, והכסיל בחשך הולך ׃ החכם היודע טבע היוצרים, ומתנהג בכל מעשיו בתבונה והשכל,
להתרחק מן המזיק, ולהתקרב אל המועיל, הוא כמי שעיניו בראשו; והכסיל אשר איננו מכיר סבות הרע וסבות הטוב, ומתנהג
כפי המקרה, הוא כמו הולך בחשך, לא ידע במה יכשל ׃ ואף גם זאת וידעתי גם־אני שמקרה אחד יקרה את כלם,
כי גם החכם שיודע סבת הרעות, לא יוכל להשמר מהן תמיד, כי אין בידו לבטל סבות הרע, הנטועות בטבע היצורים ;
על כן
ט״ו ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יתר? ודברתי בלבי שגם זה
הבל ׃ גם אין לומר שיש יתרון לחכמה על הסכלות, מצד הזכרון הטוב שהחכם מניח אחרי מותו, וזכרון הכסיל לחרפות
ולדראון עולם ׃ אין הדבר כן,
ט״ז כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם, כי הזכרון שיש לחכם עם הכסילים, כלומר שכאשר יזכירו עמו גם
שבח האחד ולגנות האחר, מפני שאין האור ניכר אלא בתוך החשך, הנה אין הזכרון הזה לעולם, בְּשֶׁכְּבָר הימים
הבאים הכל נשכח, והנה מלבד שמקרה אחד יקרה את כולם בחייהם, הלא גם במותם ימות החכם עם הכסיל, וזה
תימה; ואיך ימות החכם עם הכסיל? על כן
י״ז ושנאתי את החיים כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש, כי הכל הבל ורעות רוח ׃ ואולי יאמר
אדם ׃ מכל מקום יתרון העושה באשר הוא עמל רב הוא כי גם בשמלו אשר יעמול ישאר נחלה, בתתו על לבו שהוא עמל
לתועלת בניו אחריו ; ועל זה קהלת משיב
י״ח ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמל תחת השמש שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאדם שיהיה אחרָי
י״ט ומי יודע החכם יהיה או סָכָל וישלט בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת השמש, ואולי יהיה סכל, ויפסיד
ביחים מועטים את אשר עמלתי בהוספתי שנים רבות, והנה גם זה הבל ׃
כ׳ (סבותי אני לְיָאֵשׁ את לבי) וסבותי אני לְיַאֵשׁ את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש, נתיאש מכל עמלו,
ולא יקוה עוד שיגיענו ממנו יתרון בשום פנים ׃ כי לא סוף דבר שיש לדאוג מי יודע החכם יהיה או סכל הבן היורש, אך יש
לדאוג ג״כ שמא לא יתקיים לו זרע ויקחו נכרים ירשנו ;
כ״א כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון, כלומר בתקון הנהגת עסקיו בתבונה, להגיע אל הצלחה
ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו, גם זה הבל ורעה רבה ׃
כ״ב כי מה הֹוֶה לאדם בכל עמלו וברעיון לבו שהוא עמל תחת השמש?
כ״ג כי אפילו יגיע על ידי זה לאסוף הון ולכנוס הנה כל ימיו מכאובים, וכעס עִנְיָנוֹ, גם בלילה לא שכב
לבו גם זה הבל הוא ׃ אם כן אפוא
כ״ד אין טוב באדם שיאכל ושתה, והראה את נפשו טוב בעמלו, כדעת אפיקורוס וסיעתו, ואולם גם
זה ראיתי אני כי מיד האלהים הוא ; כאן גלה דעתו, שהוא מאמין כי כל מעשינו נגזרים ׃
כ״ה כי מי יאכל ומי יָחוּשׁ חוץ ממנו? כך היא הקריאה הנכונה ולקרות חוּץ ממנו אי אפשר שיש הכתוב

על מכונו, ולתת לו ענין עם מה שלפניו ושלאחריו · והפירוש הנכון הוא· כי מי הוא אשר יתעורר לחבול ולעשות, ומי הוא
אשר יתעורר לחוש תמיד פן יורש, ויהיה כלי ולא ישמח בחלקו חוץ ממנו יתברך כלומר חוץ מרצונו ולא גזרתו?
והרי זה כנגד מה שאמר למעלה : גם זה ראיתי אני כי מיד האלהים היא · ועוד ביאר כוונתו ואמר :

כו׳ כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה, ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים : גם זה הבל ורעות רוח ; והנה תוכן כוונת קהלת לאמר כי בכל דרך שיתנהג אדם, אין לו יתרון בעמלו, כי אם בחכמה יתהלך, תרבה הכרתו בקלקולי העולם, ויכעס על אשר אין בידו לתקנם, ואם לשמוח ישים פניו, לא תעלה בידו לתענוג יום יום דבר מלא שמחתו, ואם לא ישמור כל ימיו בעמל תמידי, עד יצא שכרו בהפסדו: ואם יעמול להעשיר קחויו עשר ונכסים, מי יודע החכם יהיה או סכל הבן היורש? ואולי יפסיד כל מה שעמל אביו באספתו, ולאפשר שאיש נכרי יירשנו · והמני תורה לקהלת, כי כל האיש ההולך בדרכיו אין לו יתרון בכל עמלו · איש אשר לא יאהב רק את עצמו, כלו הוא לבדו בעולם, איש אשר לא יראה טובה רק בטובת בשרו, ולא ישמח בשמחת רעהו, איש אשר לא ירגיש בתענוג הנפלא אשר במעשי הצדק והחסד; איש אשר כזה חייו אינם חיים הנאה לו והנאה לעולם אם לא נברא· אך אדם הראוי להקרא אדם, האוהב את עצמו ואת כל האדם; איש אשר יעמול לאסוף הון בדרך ישרה, למען עשות בו צדקה וחסד; איש אשר כל הצריך לו הוא אוהבו, ובשמחת רעהו יתערב לבו; איש העושה חיל לבנין אשר ידריך באורחותיו, ואם עבריו ילך לבלום יקבצנו; איש אשר יקלו בעיניו מכאוביו, ויכבדו בעיניו צרכי אחרים · איש אשר כזה, המשמח הורים ואנשים, איה הרגע אשר לא תבואהו שמחה חדשה? איה בית נגעלו שעריו בפני צדקתו, ואיזה מקום לא ימצא מקום להטיב? איתי לא יוכל היטיב, אם בממונו, אם בגופו, ואם בדבריו? ומה תענוג נעים ללבו מתענוג ההטבה? ומה יעצבוהו תהפוכות העולם, הנותנות מקום לרוח נדיבתו לתקן בהם אם מעט ואם הרבה? ומי מאושר ממנו בהוציאו טוב מבטן הרע, ומגנה מתוק מגוע? אהוב למעלה ונחמד למטה, ושכרו אתו בשמחת כליותיו

ג׳

ואחרי אשר החל קהלת לגלות דעתו שהכל בגזרה, רצה להגלים בקוצר דעתו המחושבת ואמר :

א׳ לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, כלומר לכל דבר ודבר הוגבל זמן קבוע, לא יחול יהדבר מהיות נעשה בזמן שנגזר עליו : כי יש עת ללדת ועת למות ; ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת, ברגע הקבוע בגזרת עליון ; וכן עת לטעת ועת לעקור נטוע, וכן כל שאר ההפכים ההווים בעולם, חק וזמן ניתן להם, ולא ישנו את תפקידם · והתחיל מן הלידה והמיתה, כי דברים אלו ידוע שאינם ביד האדם, ומאחרם הזכיר הדברים שנראה היותם בידנו, להקיש אלו לאלו, ולומר שהכל בגזרה ; וכו׳

ט׳ מה יתרון העושה באשר הוא עמל? כי ידוע שאם הגזרה אמת, הנה החריצות שקר ·

י׳ ראיתי את הענין אשר נתן אלהים לבני האדם לענות בו ·

יא׳ את הכל עשה יפה בעתו, כאשר הסתכלתי בכל הענינים האלה, אשר נתן אלהים לבני האדם לעסוק בהם, כלומר

קהלת חבור

שהם עוסקים בהם בגזרתו׳. ראיתי כי אי אפשר להחליט מי מכל העוסקים הוא הטוב הגמור, ומי מהם הוא הרע, רק כולם יפים בעתם, כלומר בבוא עתם הם נראים כאלו כלם טובים; כגון כשנגזר על מלך שיעשה מלחמה, ויפה לו הקב״ה המלחמה בפניו, והוא אומר בלבו שהמלחמה הוא הטוב הגמור, וכשנגזר עליו לעשות שלום, השלום טוב בעיניו, ויחשוב המלחמה רעה גמורה, וכן בכל דבר ודבר. גם את העולם נתן בלבם: כלומר של בני אדם, כלומר, לא הכריחם שיעשו מה שגזר עליהם לעשות בעל כרחם, שלא כרצונם, כמו כלי האומנות, שעושה רצון האומן, בלא דעת ובלא כוונה ורצון, אבל בני אדם עושים גזרתו של מקום ברצונם וכוונתם, כי כל מה שנגזר עליהם לעשותו הוא טוב בעיניהם, והקב״ה נטע בלבם כל תאוות העוה״ז, על שהם, כאשר יעשו מה שנגזר עליהם, כמדומים הם שאינם עושים רק גזרת עצמם, וכאלו הם חפשים בבחירתם, כי יאמרו: עשינו מה שרצינו, ומי הכריחנו? וזה מחמת תאוות העולם אשר נטעו בלבם, עד כי בכל מעשה שיעשו, כסבורים הם שלא עשוהו אלא למלאת תאותם בלבד. וכל כך למה? מבלי אשר לא־ימצא האדם, ולא יבין את־המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד־סוף, ויחשוב שהוא עצמו העושה, ולא ידע כי האלהים עשהו מראש ועד סוף. ומלת העולם שבפסוק זה אינה אלא לשון חכמים, כי אי אפשר לפרשה במקום הזה מענין זמן ארוך מאד, כמו שהוא ענינה בכל המקרא, ומלות מבלי אשר לא כפל לשון הם, כמו המבלי אין קברים, והרי הן שלילה כפולה לחזק הענין, ולא באו להורות על החיוב, כמחשבת רמב״ן, ופירוש זה יצחק על המבלי אין קברים רחוק הוא מאד, ומלות מראש ועד סוף חוזרות אל המעשה אשר עשה האלהים, לא אל מבלי אשר לא ימצא האדם; וראוי להחליף פסוק הטעמים כאשר עשיתי. והנה למעלה כבר אמר קהלת שאין יותר טוב לאדם משיאכל ושתה והראה את נפשו טוב בעמלו, אך גם זו מיד האלהים היא, כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ~~ממנו~~ מגזרתו? כי לאדם שטוב לפניו נתן וגו׳ ומדם נתחדש אגב גררא לבאר שהכל בגזרה: ועכשו חזר לענינו הראשון, להביא משם ראיה על הגזרה, ואמר: רגה כבר

יב׳ ידעתי כי אין טוב בם, בחיים הנזכרים בסוף הפסוק, כי אם לשמוח ולראות טוב בחייו, ומה כל א ידעתי גם כן

יג׳ וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו, מתת אלהים היא; ומהן

יד׳ ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, והאלהים עשה שיראו מלפניו, כלומר הכל בידי שמים ואפילו יראת שמים, והנה בספרים כתוב כי אם לשמוח ולעשות טוב בחייו, וזה תקון שתקנו חכמים, והוא לא כתב אלא ולראות טוב ולא לעשות טוב, כמו שאמר למעלה אין טוב באדם שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב בעמלו, ועוד הנה מיד אחר שאמר ולעשות טוב בחייו אמר וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו, ומי לא יראה כי זה אחר אל ולראות טוב לא אל ולעשות טוב? אמנם אין התקון הזה ~~בכלל~~ נכנס בכלל י״ח מלין תקון סופרים, כי לא קראו תקון סופרים רק לאותן מלות שהוסיפו חכמים מחדש, וכאן לא הוסיפו מלה, רק החליפוה.

טו׳ מה שהיה כבר הוא, כבר נגזר והיה כבר, וקודם לכן במחשבתו של מקום, ואשר להיות כבר היה, גם הוא כבר נגזר, והאלהים יבקש את נרדף, מאחר שהכל בגזרה, אין לנרדף שיאמר אני נספה בלא משפט, כי אמנם אין דבר במקרה, והכל בהשגחה, ומי שגזר על זה שיהיה נרדף, הוא בעצמו יבקש דמו מיד רודפו, ולא מפני דבר שאנו רואים יום רשע רודף וצדיק נרדף, אלא

קהלת [illegible]

טז ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע; הדין ואי אפשר לנו
להשכיל האמת בשכלנו על כוונה בזה, אם לא שנאמר שהכל בגזרת חכמתו ית', על כן
יז אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפט האלהים; ומי שגזר עליו שידונו היום על לא חמס עשה, הוא
עצמו הדבר קבע לו זמן אחר, שיתענג בו תחת אשר עונה; וכן להפך ברשעים, כי עת לכל חפץ ועל כל
המעשה שם, הוא נתן וקבע עת לכל חפץ ולכל מעשה; והקורא שם בשין ימנית טועה, כי אומר שם ולא הזכיר היכן.
והנה התבארה דעת בעלי הגזרה. ועתה אני לגלות כמה [illegible] והדופי יש בה, וכמה היא מתנגדת אל השכל הישר; ולמען
הראות הדברים בבירור רב, אציע דברי בדרך ויכוח ביני ובין קהלת.

מפרש

אתה האיש המאמין שהכל מעשה בגזרת האלהים, נראה שאתה מאמין במציאותו: הגידה נא לי מה טעם תאמין במציאות האלהים?

קהלת

מפני שהעולם נמצא, וכל נמצא צריך לממציא, כי אין הדבר עושה את עצמו.

מפרש

אין זו ראיה כלל, שהרי אם אמת היא הדבר הזה שכל נמצא צריך לממציא, הנה גם הבורא צריך לבורא אחר.

קהלת

אם כן יתחייב אין לדבר סוף, ועל כרחנו צריכים אנו להאמין במציאות נמצא אחד מחויב המציאות מצד עצמו.

מפרש

ולמה תרבה לבדות מלבך בורא אשר לא ראית אותו מימיך? אמור כי העולם עצמו, אשר אין ספק במציאותו, הוא עצמו מחויב המציאות.

קהלת

אי אפשר לומר כן, כי תבונת העולם בכללו ובחלקיו ובחלקי חלקיו היא מעידה בבירור מעשה ידי אמן, ולא מעשה מקרה: ומי פתי ולא יבין כי לא היה שכלול אשר ראינו בזולת כוונת מכוין?

מפרש

יש מתכוין להטיב, ויש מתכוין להרע: ומה תחשוב שהיתה כוונת הבורא בבריאה אשר ברא? להטיב או להרע?

קהלת

להטיב ודאי, כי החכמה הנפלאה הנראית בשכלול אברינו, איננה אלא לטובתנו, וכן איברי כל בעלי חיים אינם מתוכנים אלא לטובתם: ואם היה רצונו להרע לנו, כמה חלאים רעים ונאמנים היינו סובלים כלנו כאחד מיום הולדנו עד יום מותנו תמיד לא יחדלו אם היה מניח א' מאיברינו חסר שלמותו בשום צד.

מפרש

עוד זאת הגידה נא לי: מעשי בני אדם מה הם על הרוב? טובים או רעים? הצדיקים מרובים או הרשעים מרובים?

קהלת ב׳יחף

קהלת

הרשעים מרובים בלא ספק, הלא אמרתי אדם אחד מאלף מצאתי. וכשהסתכלתי בכל המעשים הנעשים תחת השמש, שבחתי את המתים יותר מן החיים; וטוב משניהם את אשר עדן לא היה, אשר לא ראה את המעשה הרע אשר נעשה תחת השמש.

מפרש

ואיך איפוא אפשר שהבורא אשר לא נתכוון בבריאתו אלא לטוב, יהיה הוא הגוזר את כל מעשינו, אשר רובם לרע?

קהלת

הרי זו לכאורה טענה חזקה; וגם אני אשוי עד טענה חזקה המקיימת סברתי. הלא תאמין כי אין אדם פועל דבר בלא טעם וסבה.

מפרש

כן הדבר; כי חרפה היא לנו לפעול בלא סבה, ומי שאין טעם למעשיו, הנה יקרא משוגע.

קהלת

והסבות המביאות אותנו לפעול, גם הן מסובבות מסבות אחרות, והאחרות מאחרות עד כי לבסוף נגיע בלא ספק אל הסבה הראשונה יתברך.

מפרש

מזה לא יתחייב כלל שהוא גזר את כל מעשינו, אלא שהוא להם סבה רחוקה ישתרבבו מהנה מעשינו בדרך השתלשלות שלא בגזרתו, ולפעמים שלא ברצונו.

קהלת

שלא ברצונו? וכי אפשר לבריה שתעשה דבר המתנגד לרצון יוצרה?

מפרש

כן הדבר בלא ספק; והתורה צווחת: ועשיתם הרע בעיני ה׳ להכעיסו, וכיוצא במליצות האלו לאין מספר.

קהלת

ואיך אפשר שיסבול אדון הכל, שנעשה דבר שהוא כנגד רצונו?

מפרש

אם חטאת מה תפעל בו, ורבו פשעיך מה תעשה לו? העושק והעול לא יזיק אותו, ואולם אף גם זאת הוא מתנגד אותו, ואי אפשר שיהיה בגזרתו

קהלת

סוף סוף גם העושק והעול מי הוא סבתו הרחוקה אם לא הסבה הראשונה סבת הסבות?

מפרש

באמת גם זה אינו, כי אין הרע נמשך אלא מצד פחיתות החומר, אשר אי״א לו שיהיה שלם בהחלט.

קהלת ג׳

קהלת

ולמה לא ברא את עולמו בחומר אחד, שיהיה כלם בהקלט, ולא יולד ממנו שום רע כלל?

מפרש

בענין סוד הבריאה, נדבר פעם אחרת, כי סתומים וחתומים הדברים, והמשכילים יבינו. ואולם מה שהוא גלוי ונראה לעין הוא כי חכמה נפלאה אנחנו מוצאים בשכלול הציור, ובשכלול כל חלקיו וכל חלקי חלקיו; והחכמה הנפלאה הזאת רואים אנו שלא עשתה דבר רק למען הטיב, ולהיטיב בשיעור גדול תכלית האפשר; ואם כן אי אפשר לומר בשום פנים שהחכמה ההיא גזרה את מעשי בני אדם אשר רובם רעים. ונשובה אל הפירוש.

והנה כל בני האדם רגילים להצדיק עליהם את הדין בענין הצדק והעול הנעשה תחת השמש, על ידי אמונת השארות הנפש ושכר העוה"ב; וגם זה לא יספר בעיני קהלת: על כן הוא אומר

יח אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם, על אותו דבר שהם אומרים לבָרָם האלהים שאומרים כי האל
ברר אותם מכל יצוריו (והמלה מתפרי הלשון, מגזרת ברו לכם איש), ושהאדם להיותו מבחר הברואים, הוא חי בקיום;
ולראות שְׁהֶם-בהמה המה להם, אחר קהלת שהוא רוצה להראות להם שגם יש בהמה המה, ואין להם יתרון על
הבהמה.
יט כי מקרה אחד בני האדם ומקרה הבהמה, מקרה אחד להם, כמות זה כן מות זה, ורוח אחד
לכל, ומותר האדם מן הבהמה אין, כי הכל הבל.
כ הכל הולך אל מקום אחד; הכל היה מן העפר, והכל שב אל העפר. וכוונתי מבוארת ומוצעה, והנה
כי מקרה בני האדם ומקרה בהמה ראויים לפרש בדרייה, והם סמוכים; ולא עלתה על דעתו של קהלת לומר כי ענין בני האדם
הם במקרה, כאשר אמר שהכל בגזרה; אך כי מקרה של בני האדם ומקרה של בהמה, מקרה אחד להם שישובו לעפר: ומקרה
אחד הוי"ו נוספת, וכמוה רבות. ואם היתה הכוונה שענייני האדם והבהמה במקרה מה ענין ומקרה אחד להם? כי
אם שניהם במקרה, לא יתכן שיהיה מקרה אחד להם, שהרי המקרה לא ישמור שום סדר, וישתנה בכל מקום ובכל זמן.
כא מי יודע רוח בני האדם, העֹלָה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ?
כב וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו, כי הוא חלקו, כי מי יביאנו לראות בְּמֶה
שיהיה אחריו? המשך הדברים מורה באצבע כי העולה הא והיורדת הא אינם אלא לשון שאלה, כמו שתרגם הקדמוני, וכן הרואה אתה? ואם לא כן אין ספק שהיה לו לומר היא העולה, היא היורדת. והנה המסתכל בפסוק זה מי יודע וכו' יראה בהשקפה ראשונה כי חצי הפסוק מיותר, כי די היה לו שיאמר מי יודע רוח האדם בני העולה היא למעלה; ומה לו עם רוח הבהמה, אם היא יורדת למטה אם לא? ואולם אחרי העמיקי החקירה בענין זה ראה ראיתי כי דבר גדול דבר קהלת בפסוק הקטון הזה, וטענה עצומה טענה נגד השארות הנפש. וזה כי יען רוב הפילוסופים אשר קיימו וקבלו את האמונה הזאת, הביאו ראיותיהם מתכונת הידיעה והמחשבה, והשתדלו להוכיח כי בעל המחשבות אי אפשר לו בשום פנים שיהיה גוף או כח בגוף, ושיתברר בלא ספק שיהיה עצם רוחני חי לנצח. ועל זה קהלת ישיב אחריו להם, כי לא ימלט הדבר מחלוקה: אם כי בעל המחשבות אפשר שיהיה גופני, ואם כן אין ראיה על השארות הנפש; ואם שאי אפשר לבעל המחשבות

שיהיה לו רוחני וחי לעד, ואם כן תהיה השארות נצחית גם לרוח הבהמה, כי גם היא חושבת ומחשבות. על כן אמר: מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה? ואם יש מי שידע בראיה גמורה, א״כ מי יודע רוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ? כי אמנם רוח אחד לכל, ומותר האדם מן הבהמה אין. והנה הפילוסופים האחרונים הסכימו בענין נפשות בעלי החיים כי מיתתנה אחרי מיתת הגוף, אך כאשר נשאל אותם מה תעשינה הנפשות ההן אחרי מות גופן, אן תלכנה, ומה צריך להן, ישימו יד על פה, ולא ימצאו מענה. והנה שאלתי מודה אני כי טענת קהלת עצומה מאד, וכח בדבריו לבטל דברי הפילוסופים: אבל מה זאת תכלית מה שימשך מטענתו? שאין בידנו לגזור אומר בהחלט, שאי אפשר שיהיה בעל התחשבות גוף או כח בגוף; וזה דבר כבר אמר אותו הפילוסוף הגדול לוק: וכן הגדול בין פילוסופי בני עמנו הלא הוא בעל פתח עינים (אלהי העולמים יאריך ימיו בנעימים) בחלק הראשון דף נ״ג ע״ב כתב לאמר: "אני ראיתי כל מי שכתב בדרך חקירה בין הפילוסופים אפלטיקו, רצוני מה שהאמינו לשנות הבאה אחריה, ובענין הנפש מעצמותה ומהותה לנצחיותה, לא נתנו מעולם דברים של טעם." אבל היתכן מזה שאין השארות לנפש? לא כן, ואם שאין בידנו להוכיחה בראיות שכליות ומולם, תהיות לאלוגיון, מה שלא יקומות בכח השכל, כבר נתאמת בעדות החושים, אשר היא עדות שאין למעלה ממנה. כי אמנם אין לך דור שלא נראה בו איש או אשה, שבא בהם רוח אדם מת, והגידה אודותיה שאזני כל העם עד שיתאמת לכל הנבונים, שאי אפשר שיהיה האיש החולה עושה המעשים ההם ומדבר הדברים ההם, מבלי שבאתה רוח אחרת עמו. מלבלתי האמינו את עדי, לא הביא ראיה על מה שהיה בדורנו או בדור אבותינו, על כן אציע בתוך הספר ספור מעשה הרוח אשר היה בשנת התקכ״ג בעיר גוריציא בגוף אחד מילדי בני ישראל אשר כהיום הזה עודנו חי; והמכתב מכתב ר׳ אליעזר חפץ ע״ה, איש חכם אשר ראה את הדברים בעיניו וספורו מכוון עם הספור אשר כתב בלשון איטלקי ר׳ דוד ע״ה, אחי אבותי אבי, אשר היה גם הוא על ראייה. ואחר הספור הזה יבא ספור שבת הרוחות אשר באו בקרב נכריה בשנת התקל״ה בעיר פאדובה, והמכתב מכתב רבי מרדכי בר נתן ז״ל איש חכם וצדיק אשר היה על ראייה; וכבר דברתי עם מי שהיה שם בעת ההיא ולאיות תוכן הענין. והנה כל אשר יתבונן בשני הספורים האלה, יצטרך על כל פנים להודות כי יהיה זה אפשר דרך שיהיה, גם אחרי מותו יחיה האדם. ונשובה אל הפירוש

ד׳

אחרי שאמר קהלת כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו, כי הוא חלקו, כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו? חזר ואמר כי הדעת הזאת רבת ההזק מאד מאד, כי איש את רעהו יעשוק, ואין פחד אלהים לנגד עיניו; וזה טעם אמרו:

א׳ ושבתי אני ואראה את כל העשֻקים (והוא הרבוי מן עשק) אשר נעשים תחת השמש; והנה
דמעת העשוקים ואין להם מנחם, ומיד עושקיהם כח, ואין להם מנחם. וכשראיתי כן
ב׳ ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה;
ג׳ וטוב משניהם (שבח שנה אני) את אשר עדן לא היה אשר לא ראה את המעשה

קהלת ד׳

הרע אשר נעשה תחת השמש אין לומר כי בני אדם עושקים זה את זה למען מזון צרכיהם בלבד, אלא כן
אלא

ד׳ וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו: כלומר כל
התחבולות שעושים כדי להכביר מנכסיהם, על שיעלה מכוונם בידם, אינני בסבת ההכרח לבדו, אבל היא קנאת
איש מרעהו; כי באמת אין רוב הרשעים עושקים רעיהם, לא כדי ללבוש מלבושי העשירים, ולאכול מאכליהם ושיהיו
כלי ביתם לכבוד ולתפארת כבתי הגדולים, והוא מקנאה, לא מהכרח, גם זה הבל, כי לכאורה נראה שלא בא העושק
רק מן ההכרח, ובאמת אינו אלא מחמת סבה שפלה; ורעות רוח לפי מאכל הרואה כלה· תדע שהכל
מקנאה, שהרי·

ה׳ הכסיל שהוא המשוגעים שאפילו קנאה אין בו, הוא עצל, והוא חובק את ידיו, ואינו עושה כלום,
ואוכל את בשרו, כי לבסוף יעני ויאבד מעט שהיה לו. והחוש הטבעי יאכל את בשרו ומאין בשרו ירזה.

ו׳ טוב מלא כף בלבד והוא בנחת ובלא רשון רוח מתמיד ממלא חפנים עמל ורעות רוח: ולמה אם כן רוב
בני אדם מתקנאים בחבריהם, ונעתים בסבת המותר? אלא שהאדם מדיני בטבע, והקנאה בחברו טבעית אליו.

ז׳ ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש

ח׳ יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו ואין קץ לכל עמלו גם עינו לא תשבע עשר,
ולמי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה? גם זה הבל וענין רע הוא· וזה מפני שהאדם מדיני
בטבע, ואין טבעו להיות בודד, כי:

ט׳ טובים השנים מן האחד, אשר יש להם שכר טוב בעמלם,

י׳ כי אם יפלו, האחד יקים את חברו, ואילו האחד שיפול, ואין שני להקימו·

י״א גם אם ישכבו שנים וחם להם, ולאחד איך יחם?

י״ב ואם יתקפו האחד, השנים יעמדו נגדו, והחוט המשולש לא במהרה ינתק: ומכל זה יתבאר
היות האדם מדיני בטבע· וכאן הבן שואל: מה שאמר טעם ואם יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו? ומה יועילו אם
יקומו שלשה או ארבעה או עשרה? וקהלת יענה: כן דברת, וזה עצמו הוא סימן שהאדם מדיני בטבע, מאחר
שאפילו הרשעים צריכים להתאסף בחברה · אלא שאינו לו רצוני להביא ראיה מן הרשעים אלא מן הכשרים, אשר גם
הם צריכים להתאסף בחברה כדי להועיל מידם· ומאחר שהאדם מדיני בטבע, הנה הוא צריך למנהיג, והוא
המלך, על כן בא קהלת לדבר בענינו ואמר

י״ג טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל אשר לא ידע להזהר עוד, גם כי בא בימים לא ידע
עדיין להזהר, אך אף כי להזהיר אחרים··

י״ד כי הילד המסכן וחכם אפילו אם יהיה אסור בבית האסורים, אפשר כי בחכמתו מבית הסורים יצא למלוך
כמו שאירע ליוסף; ובהפך המלך הזקן וכסיל כי גם במלכותו נולד, אעפ״י שנולד מלך כי הוא בן מלכים,

קהלת ה׳ה׳

לאפשר שיזוב רש, כי יורידוהו העם מגדולתו, מחמת היותו כסיל, וזה אמרתי כי אפשר למלך שיזוב רע, הוא כי כי כן פעמים רבות.

טו׳ ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני אשר יעמוד תחתיו
כי פעמים רבות יד כל העם עם הילד, וסירו המלך הזקן, וימליכו תחתיו הילד עד אשר הוא יהיה שני לו וישב על כסאו.

טז׳ אין קץ לכל העם כלומר לכל אותו עם אשר היה לפניהם הילד הזה לצאת ולבוא לפניהם, כי קהל קהל גדול ואחד קבלו עליהם עול מלכות מאהבה, ועם כל זה ראיתי אחר זמן כי גם האחרונים לא ישמחו
בו, רק יבעטו גם בו ויגרשוהו וימליכו אחר תחתיו, כי גם זה הבל כי שהמולך הילד השני
היה נראה כי תכון מלכותו מאד, ולבסוף הורד מכסאו, ורעיון רוח ורעיון רוח למי משכיל, הרואה כי האדם
מדינו בטבע, וצריך למנהיג ומלך, ואחר שימליכהו יבעט בו. ואחרי ראותו כי אין מורא של מלכות כלל לבני
בני אדם, כי פעמים רבות יפרקו עול המלך מעל צוארם: הנה יראה כי אין קפאה זולתי מורא שמים, כי רב כחן
מכח מורא מלכות. על כן פיו פתח בחכמה להזהיר על מורא שמים ומורא מקדש, ואמר

יז׳ שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, אלא יהיה לבך גם בו ללכת שמה יום יום ולהתפלל
לפני האלהים שבך כל עמך, ודע לפני מי אתה עומד. וקרוב הוא האלהים לשמוע לשמוע מה שאתה
מפיך בבית המקדש, יותר מתת הכסילים זבח, יותר מאשר הכסילים קרובים לתת זבח ולהקים נדריהם
אחר נדרו, כי אינם יודעים לעשות רע: כי הם נודרים ואינם מקיימים, והנה הם חוטאים חטאה גדולה,
בלי שתגיעם מזה הנאה ותועלת כלל; והנה אפילו לעשות רע אינם יודעים. ואחר שבקשת אל בית האלהים.

ה׳

א׳ אל תבהל על פיך: אל תהי נבהל להתפלל בלא כוונה, ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני
האלהים, כי האלהים בשמים ואתה על הארץ, על כן יהיו דבריך מעטים; כי המתפללים מרבים
דברים בתפלתם, יש גמות לדבריהם לדברי חלומות;

ב׳ כי בא החלום ברוב ענין, וקול כסיל ברב דברים: וחלילה לבוא לי המלך בדברי הבאי.

ג׳ כאשר תדור נדר לאלהים, אל תאחר לשלמו, כי אין חפץ בכסילים ~~המאחרים~~
~~למועד למעלה~~ המאחרים למעלה, אשר אינם יודעים לעשות רע. את אשר תדר שלם.

ד׳ טוב אשר לא תדר משתדר ולא תשלם.

ה׳ אל תתן את פיך לחטיא את בשרך: אל תנח לפיך שתביא חטא ועונש על כל גופך, וזה בשתדור ולא
תשלם. ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא, אל תאמר לפני חכם שיתיר לך נדרך, באמרך כי בשגגה

קהלת ה׳

כרת: למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך, כרצונו
ו׳ כי אין קולך אם ברב חלמות והבלים ודברים הרבה ועיה. כשענו בחזקת בוקר, ולא יעשה עוד לצריך, ולא
זה הדרך הטוב כי את האלהים ירא, ואחר תירא את האלהים, הנה
ז׳ אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ, כי גבוה מעל גבוה
שומר, הוא האלהים, וגם כי תראה עוות הדין תחת יד שופטי ארץ, אשר מי יאמר להם מה תעשו? וגבוהים עליהם
דע כי יש גבוהים עליהם, והם שרי צבאות יה, וכל זה אינו טוב כי גם עושק אחים לא ספיק להרחיק החמס כי גם
אותו יפרקו הרשעים מעל צוארם; לפיכך מה עשה קהלת? בא לבאר שאין תועלת ברוב העושר, והגדול הנהגה
מיגעון; והתחיל בשבח עבודת האדמה; ואמר
ח׳ ויתרון ארץ בכל ויתרון ארץ בכל היא יש יתרון לעבודת האדמה, כי האדמה מצויה בכל ובקום, וכל הרוצה לעבוד
יבא ויעבד וימצא לחם חקו, אפילו אין לו כסף יוכל תאמר כי עובד האדמה הוא אם נקלה ונבזה, כי בקחת מלך
לשדה נעבד ומי יש לו זה נעבד יש. הא ולך, כי הכל צריכין לאותו חשייך.
ט׳ אהב כסף לא ישבע כסף; ואותו לא יוכל כי ללחם הוא צריך, ואם אין עובד האדמה מה יועיל הכסף
לעשיר? ומי אהב בהמון (והוא הממון) לא תבואה? גם זה הבל להיות ממון ולא תבואה. ואם כן יאמר אדם: אקנה ואדבה
נחלתי, ואחדרה דורות וגנות ועבדים ושפחות והרבה קנינים לי ויעבדו אדמתי, ואני אשבון כמלך בגדוד, והכל יהיו צריכים
אלי: לא כן אבי; כי
י׳ ברבות הטובה רבו אוכליה, ומה כשרון לבעליה, כי אם ראות עיניו? כי לא בעבור אחר כור תבואה
בתוכו אדמתך תאכל אותה יותר מכדי שבעך. ועוד, אין נחת רוח אם האדמה העובד אותה על ידי עבדים
גדולה כנחת רוח העובדה בידיו; כי
י״א מתוקה שנת העבד, אם מעט ואם הרבה יאכל, והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון
ועוד בדברים אחרים יש יתרון לעובד על העשיר, כי
י״ב יש רעה חולה ראיתי תחת השמש, עשר שמור לבעליו לרעתו,
י״ג ואבד העשר ההוא בענין רע; והוליד בן ואין בידו מאומה,
י״ד כאשר יצא מבטן אמו הלא אחר יגע להעשיר, ככה ערום ישוב ללכת כשבא, הוא עצמו יחות עני, ומאומה
לא ישא בעמלו שילך בידו.
ט״ו וגם זה רעה חולה, כל עמת שבא כן ילך, ומה יתרון לו שיעמול לרוח?
ט״ז גם כל ימיו בחשך יאכל, וכעס הרבה, וחליו וקצף; וכל כך למה? אם הבה אפשר שיעמול לרוח?
י״ז הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה: לאמר: כי אין טוב אלא זה שהוא יפה, כלומר לאכול ולשתות
ולראות טובה בכל עמלו שיעמול תחת השמש מספר ימי חייו אשר נתן לו האלהים
כי הוא חלקו: לאכול ולשתות ולשמוח הוא חלק האדם לא ליגע להעשיר ולעשוק ולגזול לחונן בבוע בעמלו

קהלת החי

אשר אונו פתאום יאבד ·

י״ח גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר ונכסים, והשליטו מכל לאכול ולשאת ממנו ולשאת את חלקו ולשמח בעמלו זה מתת אלהים היא הוא אינה בקולתו אבל בגזרה ·

י״ט כי לא הרבה יזכר את ימי חייו ; ולמה יגע אדם להעשיר? והיה לו לזכור את ימי חייו כי לא הרבה יחיה האדם ; וגם היה לו לזכור כי האלהים מענה בשמחת לבו, כי לפעמים הקב״ה רוצה ויטיב עם מי שהוא עתה בשמחת לבו, כמו שאמר למעלה ואבד העשר ההוא · ואולי ומענה הפעיל מן ענה, אשר הוא לשון ענות ; וכמוהו בספר זה והכסף יענה את הכל כמו שאמרתי שם · ועתה מוסיף עוד דברי לבאר שאין תועלת ברוב העשר, והביא ראיה ממיתת הבנים, כי יש רבים העמלים לאסוף הון להניחו לבניהם אחריהם, ונהפוך הוא, כי ימותו בניהם בחייהם, וישאר פרי כל עמלם לאיש נכרי, אשר לא יתן לבו אפילו לקבור אותם ; ואמר

ו׳

א׳ יש רעה אשר ראיתי תחת השמש, ורבה היא על האדם

ב׳ איש אשר יתן לו האלהים עשר ונכסים וכבוד, ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה, ולא ישליטנו האלהים לאכל ממנו, כי איש נכרי יאכלנו, זה הבל וחלי רע הוא :

ג׳ אם אם יוליד איש מאה, ושנים רבות יחיה, ורב שיהיו ימי שניו ונפשו לא תשבע מן הטובה, כי לא יאכל את עשרו למען יעשיר ביותר, ועם כל זה ילך ערירי, וגם קבורה לא היתה לו, אמרתי טוב ממנו הנפל ·

ד׳ כי יען אשר הנפל בהבל בא ובחשך ילך, ובחשך שמו יכסה ; ואולם

ה׳ גם שמש לא ראה ולא ידע, ולא ראה את הטובה ולא ידאג באבדה ממנו : לא כן האיש העשיר, כי ראה עשר ולא אכל ממנו, ראה בנים וקבר אותם, ואין קבר לעצמו ; אם כן נחת לזה מזה ·

ו׳ ואלו חיה אלף האיש העשיר אלף שנים (ואלו חיה) פעמים, כמספר הזה וטובה לא ראה כי לא רצה לאכול בטובה, הלא אל מקום אחד הכל הולך, ואין לו יתרון על נפל אשר גם הוא מת · ואיך לא יבין המשוגע הזה, אשר לא יאכל בטובה, כי

ז׳ כל עמל כל עמל האדם לפיהו ואעפ״כ עדיין וגם הנפש והתאוה לאכול ולשתות לא תמלא, שאפילו לא יעמול אלא כדי לאכול ולשתות, עדיין אין אדם מת וחצי תאותו בידו, ואיך אם כן לא ימהר יחישה לאכול ולשתות ולשמוח?

ח׳ כי אם לא נשמח בעמלנו, מה יותר לחכם אשר בהרבותו העשר מן הכסיל אשר לא עשה אותה? מה לעני יודע להלוך נגד החיים ? מה יתרון לאיש אשר כזה בכל עשרו, על העני אשר גם בעניו הוא הוא יודע שהמצוה לאסוף חקו ולהלוך בדרך החיים לבלתי ימות ברעב ?

קהלת ו׳ ז׳

ט׳ טוב מראה עינים מֵהֲלָךְ־נפש ׃ טוב הוא הנראה לעין מלשוט במחשבתו על בנו ועל בני בנו, ולהניח ההווה בעבור
העתיד, והדריך בנפש ׃ הלא גם זה הבל ורעות רוח ׃
י׳ מה־שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ, כל ההווה בעולם כבר נגזר ׃ ונודע אשר־הוא אדם והדבר ידוע לכל שהאדם
הוא אדם, ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו, הלא הוא הגוזר ומקיים ואין בידנו להחליף הנגזר, ומ״ש טוב
לאדם שישמח בחלקו, מבלי שישתדל לבנו אחר מי יודע אם נגזר שיתקיימו לו, ואם נגזר שיהיו עשירים או עניים.
י״א כי יש דברים הרבה מרבים הבל ׃ כגון שילך האיש העשיר ערירי או שהיו בניו עניים ; אבל מה לעשות?
מה יותר לאדם, ומה יוכל לעשות זולתי להטוב בכחו לבטל את הגזרה ?
י״ב כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו? ויעשם כצל, אין טוב אלא שיעשה בהם
כמו שעושים בצל שנהנים ממנו בעודו, בלי שנהרהר מה נעשה כאשר ישוב הצל אחורנית, וכן ראוי לאכול ולשמוח
בעודנו בחיים ולא נחוש לבנים אחרינו ׃ אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש ? כי מי
יוכל לדעת היתקיים לו זרעו ואם יתקיים עשרו ביד זרעו? והנה עד הנה השתדל קהלת להוציא מלב בני האדם
מלעשוק ולגזול לאסוף הון להניחו לבניהם אחריהם ולמען הרחיקם מן הדרך הזאת אמר כי טוב לאכול ולשתות
ולשמוח, ושלא ליגע להעשיר אלא כדי צרכנו ולא לצורך הבנים אחרינו ; ואחר הביא את הקורא לידי מדה זו,
ובבר הרחיקו ממדת הכילות, אשר היא אם כל החמס, והביא אותו אל המדה הבינונית, הנה עתה יגלה לו את כל לבו,
ויודיעהו איך באמת כל זה איננו טוב, וגם מי שלא ייגע להעשיר רק כדי לאכול ולשתות ולשמוח, עדיין לא היטיב
דרכיו כראוי, כי אמנם

ז׳

א׳ טוב שם משמן טוב כלומר מכל התענוגים והזכיר שמן לשון נופל על הלשון, ואמר עוד ויום המות מיום
הִוָּלְדוֹ, כי ביום המות תשקוט הקנאה, ונזכר צדיק לברכה, אחר על כן
ב׳ טוב ללכת אל בית־אֵבֶל מלכת אל בית משתה, באשר הוא סוף כל־האדם והחי יתן
אל לבו מה שראה ומה שישמע בבית האבל, ויאמר בלבו אתקן מעשי, למען אחרי מותי ידובר בי טוב ויספדו
עלי כאשר ספדו על פלוני הצדיק, ולא יגנו אותי כאשר יגנו פלוני הרשע, ואל תאמר כי לא טוב ללכת אל בית אבל,
להיותו מביא כעס ועצבות. לא כן הדבר, כי אם תקח מוסר ותשים לדרכך למען ינח אחריך שם טוב, הנה אז
ג׳ טוב כעס משחוק כי ברע פנים שתראה בבית האבל, שהכל בוכים שהצדיק אבד, אז ייטב לב בשמחתך
על לבבך כי גם עליך יבכו ויספדו במר נפש בזכרם שבחיך ׃ על כן
ד׳ לב חכמים בבית אבל, ולב כסילים בבית שמחה ; ונמשך מזה גם כי
ה׳ טוב לשמוע גערת חכם מאיש שמע שיר כסילים, והטעם
ו׳ כי כקול הסירים תחת הסיר כן שחוק הכסיל, כי הקוצים כשהם נשרפים משמיעים קול גדול, אבל

קהלת ז׳

אין בהם תועלת כלל. כי קוֹל מהרה יכבה, כן שחוק הכסיל משמיע קול גדול, אבל גם זה הבל, כי הוא ללא תועלת
כמו הקוצים לאש. וזה שאני מצוה היום ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה, וכוונת בזה מורחקת התענוגים, והוא כי
ז׳ כי העשק (ר) יהולל חכם, והראיה על זה הוא שהדבר האחד ישור פקחים ויאבד את לב מתנה, הרי
שהעושר יהולל חכם ועל כן טוב שם משמן טוב, ושובה הכאה מעשר ותענוגים, כי
ח׳ טוב אחרית דבר מראשיתו, והראיה על זה שהרי הכל מודים כי טוב ארך רוח המאתן לאחרית
דבר מגבה אשר אין מעצור לרוחו ולא יוכל להתאפק; ועל כן
ט׳ אל תבהל ברוחך לכעוס: ואחר שטוב ארך רוח מגבה רוח, כי כעס בחיק כסילים ינוח.
כי
י׳ אל תאמר מה היה שהפוך הזה כי עולם יפוך ויהי, שהימים הראשונים היו טובים מאלה, על
אשר תספר לו להתאפק מלכעוס: כי לא מחכמה שאלת על זה; כי באמת אין כל חדש תחת השמש, ומה
שהיה הוא שיהיה. שני הכתובים האחרונים האלו באו אגב גררא דטוב ארך רוח מגבה רוח, ועכשו חוזר לענינו,
ואומר כי אעפ״י שהעושר יהולל חכם, מכל מקום
יא׳ טובה חכמה עם נחלה: לא עם עושר רק עם נחלה בינונית ויתר לראי השמש על ידי זו וזו, חכמה
ונחלה, יהיה יתרון לרואי השמש, וכן יהיו בני אדם מאושרים.
יב׳ כי בצל החכמה וגם בצל הכסף יעמדו כאחת; ויתרון דעת ועוד יש יתרון לחכמה על הכסף, כי
החכמה תחיה בעליה. מה שהכסף לפעמים ימית בעליו
יג׳ ראה את (כל) מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו האלהים? והוא חוזר לתנחומים
שאמר למעלה: כי יש דברים הרבה מרבים הבל, אבל מה יותר לאדם, כי קם להשות שבאו לבטל מה שנגזר?
ואחר שאמר שהחכמה תחיה בעליה, פירש הענין יהיה זה ואמר שהוא באשר היא תלמוד אותנו, כי אין מנוס מהגזרה,
וצריך לסבול אותה בשמחה; אבל זה שאמרת שתסתכל כי מעוות לא נוכל לתקן, אין ענינו שתתבונן בזה תמיד,
עד שיהיו כל ימיך מכאוב וכעס; לא כן אלא
יד׳ ביום טובה היה בטוב ואל תתבונן כלל בענין קלקול העולם, וביום רעה ראה: רק ביום רעה לבדו
ראה והסתכל במה שאמרתי שתסתכל בו, למען תדע כי גם את זה לעמת זה עשה האלהים וגם
הטובות גם הרעות, שהם דברים ההפכים; האלהים עשה אותם והכל בגזרה (ואין להצטער כל כך על רעה
שאין מנוס ממנה) על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה: גם הטוב גם הרע עשה האלהים, למען
לא ימצא האדם מקומו שיהיה תלוי בבחירתו, אחריו של האלהים, כלומר אחר מה שגזר הבורא. ועוד חזר על
תנחומין של הבל שאמר למעלה שהכל בגזרה, ומי יוכל לתקן את אשר עותו האלהים? ואמר כי ביסתכלו בקלקול
העולם
טו׳ את כל ראיתי בימי הבלי: יש צדיק אבד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו; ואחר שאין לאין
חשבון

קהלת ז׳

תקונו

ט״ז אל תהי צדיק הרבה : יותר מן הצריך לנהוג בעולם הזה, ואל תתחכם יותר ממה שצריך לתקון הנהגת
עסקיך למה תשומם : אין תהיה משומם כדרך קצת החסידים והמתחכמים ׃ גם
י״ז אל תרשע הרבה, ואל תהי סכל ביותר, למה תמות בלא עתך, אם במיתת בית דין, ואם כי השטוף
בעבירות, גנוב רצוח ונאוף, והסכל אשר לא יתנהג בחכמה. כלל, הם מקרבים מיתתם ׃
י״ח טוב אשר תאחז בזה, וגם מזה אל תנח את ידך כי ירא אלהים יצא את כלם הוא נאחז דרך
מכאן ומכאן, כי שכר מצותו לא יאבד, והנאת הרשע לא יטעם ׃ אבל
י״ט החכמה תעז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר : כי היא תורה אותו ללכת בדרך הממוצעת,
והנה תנהיג אותו הנהגה ישרה, יותר ממה שיוכלו עשרה אנשים להנהיג את עירם ׃ ועוד טעם אחר על שאין להיות
צדיק הרבה.
כ׳ כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא : אם כן מה שבע כי תתם דרכך, אחר
שעל כל פנים לא תוכל להנצל מעבירות.
כ״א גם ~~לכל הדברים~~ אשר אין לך להיות צדיק הרבה מורחקת קללת ההמון, אם לכל הדברים אשר ידברו אל
תתן לבך, ואל תהיה קל הדעת על אשר לא תשמע את עבדך מקללך שאין תוכל לסבול אפילו
קללת עבדך שהוא איש נבזה ;
כ״ב כי גם פעמים רבות ידע לבך אשר גם אתה קללת אחרים, ועוד והנה אין מנוס מהיות מקולל, על כן אין
לחוש אל הקללות כי כל אדם מקלל וכל אדם מקולל ׃ עד כאן להוכיח שאין להיות צדיק הרבה ׃ ועכשיו בא להוכיח
אמתת מה שאמר אל תתחכם יותר, וזה יעשה באמרו
כ״ג כל זה נסיתי בחכמה : אמרתי אחכמה, והיא רחוקה ממני ;
כ״ד רחוק מה שהיה ועמק עמק מי ימצאנו ? כלו׳ שאי אפשר לנו למצוא סבת כל הדברים ההווים בעולם
כי כבר קדמו לכל דבר סבות רחוקות לא נדעם ; ולמה נתחכם יותר אחר שנגע לריק ? ואחרי ראותי שאין
תועלת ברוב התחכמות ;
כ״ה סבותי אני, סבבתי, והוא פעל עומד, וענינו פניתי אני ולבי לדעת ולתור ובקש חכמה וחשבון שהוא,
כלו׳ לחשב ערכה בערך הסכלות, ולדעת רשע כסל, וכן לדעת מומי הסכלות ומה רע יש בה ; והסכלות
הוללות, ראיתי כי כחות הסכלות הן הן הוללות ׃
כ״ו ומוצא אני מר ממות את האשה : והרעה הגדולה אשר מצאתי בין תולדות הסכלות היא האשה, אשר יתפתו אחריה
הסכלים, אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה, לבה היא מצודים וחרמים, וידיה אך הם אסורים
ואסורים את דבר, כמו ימשכו אסוריו מעל ידיו ; טוב לפני האלהים ימלט ממנה : וחוטא ילכד בה : לא
ימלט אדם להיות נלכד בשחיתותיה, זולת השגחה פרטית השורה עליו לטובה, להיותו טוב לפני האלהים, ומוצא חן בעיני

אבל האושה אשר לא מצא חן בעיני האלהים, על שנגזר עליו להיות חוטא, הוא ילכד בה. וזה שאמרתי שצריך השגחה פרטית להמלט מן האשה הרעה, הוא מפני רבוי מספר הנשים הרעות, שהרי

כ״ז ראה זה מצאתי אמרה קהלת (בתחלה היה כתוב בת שבע אם שלמה או אשה אחרת, חשובה ונכבדת, והיתה התחבולה קהלת מפני שהודאת בעל לין כמאה עדים דמיא) אחת לאחת למצוא חשבון;

כ״ח אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי כלומר שהסתכלה בכל הנשים אשר באו לפניה אחת לאחת, למצוא חשבון, כלו׳ לחשב ערכן ולדעת טבען, ועד בקשה נשים אחרות מלבד אשר הזדמנו לפניה, ולא מצאה בין כולן אשה טובה. אדם אחד מאלף מצאתי, ואשה בכל אלה לא מצאתי. והסתכל איך היה קהלת נלעג לשון אין בינה. שהרי אדם כולל זכר ונקבה. ובכל המקרא כתוב איש ואיש, לא אדם ואשה.

כ״ט לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר שלא יתחלק לשנים רק כפי ההכרחי לצורת המין, שהכי ברא אותו באופן שיהיה רבוי יציאת הזרע תחתית כל גופו, כדי שיעבור עצמו מן הזמה, והמה בקשו חשבונות רבים: הנשים בקשו חשבונות אין מספר, כדי לפתות את האנשים על שיהיו שטופים בזמה. ואלת והמה על הנשים, כמו והמה שרופות; ואלת מחשבונות ענינה תחבולות, כמו ויעש בירושלם חשבונות. ואחר אשר מנה דרך הסכלות שב לבאר שבח הדרך הממוצעת. ואמר

ח

א׳ מי כהחכם? מי כמוני אשר חכמתי על כל האדם? ומי יודע פשר דבר: חכמת אדם תאיר פניו, ועז פניו ישנא? מי יודע פתרון הדבר יהיה שהנו רואים, והוא שחכמת אדם מבקשת אותו להאיר פניו לכל אדם, כי תגיל בנבו אהבת המין האנושי בכלל, ואע״פ האיש החכם הוא שונא מפני עזות פנים, כי לא ישא פנים לשום אדם: ומי יודע פתרון הדבר הזה? ומי יודע איך יתנהג החכם כדי שלא יהיה שנאוי?

ב׳ אני אני יודע פשר דבר זה, פי מלך שמור, ועל דברת שבועת אלהים: אל תלך בדרך הקצוות, על שתעיז פניך בפני מי שגדול ממך, אפילו דבריו שלא בחכמה, לא הכנע לפני מלך לשמור ולעשות את כל דבריו ותשמור מצות המלך יותר ממה שתשמור דבר שיש בו שבועה, כלומר שנשבעת לעשותו. ואמנם אל תלך בקצה המתנגד של עזות הפנים והוא הכיעור

ג׳ אל תבהל מפניו תלך אל תבהל מפניו אם תפגשהו בלכתך בדרך, וגם אל תעמוד לפניו בדבר רע. שהוא קצה האחר, כי כל אשר יחפץ יעשה. ו

ד׳ באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה? ז

ה׳ שומר מצוה לא ידע דבר רע: מי שהוא חסיד ושומר מצות לא יעלה על לבו לעשות שום רע מעולם, אפילו אם השעה צריכה לכך: ועת ומשפט ידע לב חכם

קהלת ח׳

ו׳ כי לכל חפץ יש עת ומשפט, בין טוב ובין רע אין לך דבר שאין לו מקום (כל זה לגבה הדרך האמצעית):
גם כי עם כל זה עליון רעת האדם רבה עליו, ואפילו ידע החכם עת ומשפט של כל דבר ויעשה כל דבר בעתו,
מכל מקום לא יוכל ימלט מן הפגעים והצרות
ז׳ כי איננו ידע מה שיהיה, כי כאשר יהיה מי יגיד לו? והנה אין ביד אדם לדעת בבירור עת ומשפט
של כל דבר. ולא זו בלבד שאין דרך להמלט מן הפגעים המקריים אשר לא נודעו טרם בואם, כי גם הרעות
הידועות לפעמים לא יוכל החכם הרואה את הנולד לבטל אותן; שהרי
ח׳ ~~אין אדם שליט ברוח לכלות את הרוח, ואין של~~ אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח, ואין שלטון
ביום המות, אעפ״י שהכל יודעים כי סוף אדם למות, הנה אין מנוס להמלט מן המות, ואין משלחת
במלחמה: הנה הרואה כי יגבחון עם אויבו לא יוכל בעת המלחמה לשלוח מלאכי שלום אל המלך אויבו להשלים
אותו, אך יצטרכו לראות בעבדן מולדתן, ואין תקנה: ומכל זה מוכח שיש רעות שאי אפשר להמלט מהן לא
בדרך יושר ולא בדרך עקלתון, ולא ימלט רשע את בעליו.
ט׳ את כל זה ראיתי ונתון את לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש. עת אשר שלט
האדם באדם לרע לו: אפילו בהתגלה ביד אדם לשלוט בחברו ולהתגבר עליו ולעשות בו כרצונו
ולהשתמש בו לתועלתו, הנה לפעמים לא בלבד שלא ימלט רשע את בעליו, אלא שיהיה זה לרע לעושהו.
י׳ ובכן ראיתי רשעים קברים איש אחרי תרצחוהו, ובאו ומח״כ יבאו העירה, וממקום קדוש יהלכו
יהלכו ברחובות העיר באין מכלים, כמו ממקום קדוש באו ולא ממקום רבחה, וישתבחו (בב״ת כנוסחת ירושלמי)
בעיר, אחרי אשר כן עשו: גם זה הבל: כי הוא מביא לחשוב היות ברשעה תועלת, ושאין אמת כי לא
ימלט רשע את בעליו. אך באמת אין הדבר כן, ואין הרשע מועיל לבעליו, ולמ...
י״א אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה, על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות
רע.
י״ב אשר חטא עשה רע מאת שנים ומאריך לו: כי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי
האלהים אשר יראו מלפניו.
י״ג וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלהים:
כך היה ראוי להיות (ודוגמת לזה מצינו, ואל תרבה ביום אחיך, שעניינו ולא היה ראוי לך לרקות, ורבים
כמוהו)
י״ד יש הבל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה
הצדיקים, ויש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים, אמרתי שגם זה הבל.
וכרקות הקליפות הללו חזרת שלמחשבת הקדומה
ט״ו ושבחתי אני את השמחה, אשר אין טוב לאדם תחת השמש, כי אם לאכול ולשתות

קהלת ח׳ ט׳

ולשמוח, והוא ילוְנו המנהג הזה לאכול ולשתות ולשמוח ילוֶנו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו אלהים
תחת השמש: הוא יתחבר לכל עמלו, שבכל מה שיעמול יחבר עמו השמחה וההנאות, בלי שיטרוד שכלו
בחקירות. ואחרי שאין טוב רק לאכול ולשתות ולשמוח, ועם כל זה בני אדם עוזבים הדרך הזה, וכל ימיהם
בעמל ויגע, הנה הוכרחתי לתת את לבי להבין מהיכן נמשך הדבר, והנה
ט״ז כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות את הענין אשר נעשה על הארץ, כי גם ביום
ובלילה שֵׁנָה בעיניו איננו רואה:
י״ז וראיתי את כל מעשה האלהים: אז ראיתי כי קץ זה את מעשה השרים, והוא המכריח בני אדם לעמול
וליגע, ולעזוב השמחה וההנאות: ~~כי לא יוכל האדם~~ כי לא יוכל האדם למצוא ולהבין את המעשה
אשר נעשה תחת השמש בְּשֶׁל אשר יעמול האדם לבקש ולא ימצא, וגם אם יאמר
החכם לדעת לא יוכל למצוא איך יבחרו בני אדם ברצונם לעמול ולא לשמוח.

ט׳

א׳ כי את כל זה נתתי אל לבי, ולָבוּר את כל זה ולבחור את הדיעה הזאת, נמצא אשר הצדיקים
והחכמים ועבדיהם כלומר מעשיהם ביד האלהים ובגזרתו הם תלויים; גם אהבה גם שנאה (אין
יודע האדם) הכל לפניהם; הכל נתון לפניהם בגזרה, בלי שידעו הם שאין מעשיהם אלא בגזרה.
ב׳ הכל כאשר לכל, כלומר כל מעשי בני אדם הם כפי מה שנגזר על כל אחד מהם, ועל כן מקרה אחד
לצדיק ולרשע, לטוב ולטהור ולטמא, ולזובח ולאשר איננו זובח, הנשבע כאשר
שבועה ירא.
ג׳ זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש, כי מקרה אחד לכל, ואחריות האדם לא תועיל לו;
ואעפ״כ וגם לב בני האדם מלא רע ועצבון ליגע ולעמול תמיד, והוללות בלבבם ועצבונם זה הנה
הוא הוללות, כי אם הגזרה אחת, האחריות שקר ועצבונם זה הוא בחייהם, כי אינם עמלים אלא מפני תוחלתם
שיגיעו עם זה לחיות חיי נועם (ואעפ״י שבאמת לא ישמחו בעולם). ואחריו אל המתים, ותכלית מה שהם עמלים
כדי להשיג טובה בחייהם, הנה השתדלו ג״כ להשיג טובה אחר זמן החיים, והוא השיגו בקרבות החיים, כי יקוו
שישמחו אז בשמחת יורשיהם. ואמר אחריו והמלה חוזרת לא על המתים אלא על זמן החיים, ולהיות הזמן בעל הכחות
המתאבקות יבא בלשון יחיד, כמו שאמרתי אצל כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו. ומי לא יראה שאיננו רק
הוללות לעמול בחיים כדי לשמוח אחר המות בשמחת היורשים?
ד׳ כי מי אשר יְבֻחַר? מי יבחר דבר כזה? והלא אל כל החיים יש בטחון לשמוח ולראות טוב ואחר המות אין
בטחון כי לכלב חי הוא הטוב והשמחה יותר מן האריה המת.

קהלת ט'

ה כי החיים יודעים שימותו, והיה ראוי גם למהר להטיב ולאכול בחיים, ולא לעמול בשביל היורשים, כדי לשמוח
בשמחתם אחרי והמתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר ותועלת במה שעמלו בו בחייהם,
והראיה כי נשכח זכרם אחרי אחר שאדם מת אין עוד זכר ממנו, ואם היה חי אחרי מותו, היה ראוי שיתגלה
לפעמים להציל את אוהבו ולהרע לאויבו, ונהפך אנו רואים כי
ו גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה, וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר
נעשה תחת השמש; שאינם משתתפים כלל בענני העולם: אם כן
ז לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, ואל תדור שלך במה שיהיה אחר המות; כי כבר
רצה האלהים את מעשיך: אין ספק שמעשיך כלם רצויים לפניו, מאחר שלא יתן לפעול אלא בגזרתו.
ח בכל עת יהיו בגדיך לבנים, ומעולים ~~מ~~ מלבש שחורים סימן לחרטה על העברות, ושמן על ראשך
אל יחסר, אל תמנע עצמך בשום אפרסמון, כדרך שאמר דניאל וסוך לא סכתי.
ט ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך אשר נתן לך תחת השמש כל ימי
הבלך, והזכיר שתי פעמים ימי הבלך, לומר הגדיל בעיניך להודיע את מיעוט ימי חיינו, כי מהר ניצוח טרם
עבר לכן שמח; כי הוא התענוג והשמחה חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש
י כל אשר תמצא ידך לעשות עשה בכחך, כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול
אשר אתה הלך שמה: וכוונת קהלת בדברים אלה ומאמרת מאליה יותר מדאי, ואינה צריכה פירוש כלל, רק
היא צריכה לסתירה ובטול, דבר אשר אמנם איננו מה שיקשה. כי הנה כל דברי מה שאמר קהלת על שני קוטבים
יסודו; האחד, שהכל בגזרה, ומשך מזה שאין מקום לשכר ועונש, ומקרה אחד לצדיק ולרשע; והשני שאין לנפש האדם
השארות אחרי מות הגוף, ומזה נמשך שאין לירוא בכל מעונשי העה"ב. והנה השארות הנפש, כלומר היות האדם חי
אחרי מות הגוף, והיותו גם בזמן ההוא בעל ידיעה ומחשבה וזוכר את שעשה בימי חייו, הוא דבר אשר בסוף
הספר יתבאר בלי שום ספק בעדות המופתים והטענה שקהלת טוען על זה, והוא שאין אנו רואים שיתגלו המתים
בכלל בענני העולם הזה טענה בטלה היא, ולא ימשך ממנה אלא שאין במתים חפצי לעשות מה שרצו: כי גם פעמים
רבות יודע שכבר נגלו המתים אל החיים בחלום הלילה, והודיעום התגלות אשר העולה ידיעתם למעשיהם: וכבר
נשמעו כאלה בכל עם ועם ובכל דור ודור, אבל אין הדבר נמנע מצד עצמו, רק מצד שלא נתנה רשות למתים לבוא
ולהתגלות כאשר יחפצו. וטענת הגזרה הקדומה גם היא מבוטלת בעדות החושים, ומאחר שכל הגופות שבעולם
למקטנם ועד גדולם נראה בהם ובכל חלקיהם חכמה נפלאה אין תכליתה רק להטיב; ואיך תהיה היא הגוזרת את
מעשי בני אדם אשר רובם להרע? ואולי ישיבון בעל הדין ויאמר: אפילו לא יהיו מעשינו בגזרה, מכל מקום הרי בלא ספק
כלם בסבה, כי אין אדם עושה דבר בזולת סבה; אם כן אין האדם חפשי בבחירתו, רק הוא מוכרח מן הסבות החיצוניות
ואיך יענש על רוב מעשיו? והתשובה בצדו; שאם כל מעשי האדם בסבה, הנה להיות האדם נוטה בטבעו אל
הרע, הנה השכל הגואל צריך שימצא, למען יהיה הוא עצמו סבה לתקון מעשינו; וידוע כי הרשעת שאין בני אדם עושים

קהלת ט׳

יתר מעשו מולך ירושת העונש ולאחרי אשר בפני עמודי התוך, אשר הכל בקהלת נכונים עליהם כבר נפלו; והאריכות
בסתירות דבריו אך למותר והשובה לו הפירוש אחר שאמר כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, חזר וראה
כי גם עתה אין בו ממש, אחרי שאין האדם חפשי בבחירתו והכל בגזרה; על כן אמר

י״א שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים, ואע״פ שהם קלים, פעמים שנגזר עליהם שלא יוכלו לרוץ ולא לגבורים מלחמה, וגם לא לחכמים לחם, וגם לא לנבונים עשר וגם לא לידעים חן, כי עת ופגע יקרה את כלם כפי מה שנגזר.

י״ב כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה וכצפרים האחוזות בפח כהם יוקשים בני האדם לעת רעה, כשתפול עליהם פתאום ואלבד שאין חכמת האדם והשתדלותו מועיל ולהועיל כי הכל כפי הגזרה, הנה עוד

י״ג גם זה ראיתי חכמה תחת השמש, ואין אחר של חכמה ראיתי, והיא שתועיל לאחרים ולא תועיל לבעליה, וגדולה היא אלי, תמיהה גדולה היא אלי בעיני; כאן וראה

י״ד עיר קטנה ואנשים בה מעט, ואין כח בם להנצל חכף אויב אפילו אינו מלך גדול, ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצורים גדולים.

ט״ו ומצא בה איש מסכן וחכם, ומלט הוא את העיר בחכמתו, ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא.

ט״ז ואמרתי אני הנה בענין זה היה טובה חכמה מגבורה: אך למי היתה טובה? לאחרים, לא לבעל החכמה, וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים אם יבקש דבר לתועלת עצמו; ואם כן למה נתחכם, ולמה נהיה חרוצים וזריזים, למען היות כרודף אחר הרוח אמת כי מאל הרוח אומר

י״ז דברי חכמים אע״פ שהם נאמרים בנחת הם נשמעים יותר מזעקת מושל בכסילים; ואומר גם כן

י״ח טובה חכמה מכלי קרב, וחוטא כלומר תועה אחד יאבד טובה הרבה, ואומר גם כן

י׳

א׳ זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח; וכן מי שהוא יקר מחכמה, מפני חכמה דיו בו, וכן מי שהוא יקר מכבוד ורוב עשר ונכסים הנה תבקש את ריחו סכלות מעט; ואומר גם כן

ב׳ לב חכם לימינו, ולב כסיל לשמאלו, כלומר זה עושה ועשה בדרך אשר הישרות לימין, והוא מצליח, וזה הולך בדרך שקר הגורלת לשמאלו ומעשיו נפסלים

ג׳ וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר, ואמר לכל שמודיע לכל על ידי כי בגאון ינהג סכל הוא; ואומר גם כן מאל יהוה

קהלת י׳

ד׳ אם רוח המושל תעלה עליך, אפילו יקצוף עליך המושל אל תרפה מחריצותך, מקומך אל תנח, אל
תזוז ממקומך, אלא התעצב ונגד חמתו בחריצות ובחוזק לב, כי מרפה יניח חטאים גדולים כי מרפה והתעצלות
יניח אחריו רעות גדולות. הן אמת כי כל אלה הדברים ראוים (אשר היו מפורסמים בימי קהלת) הם קרובים אל
האמת, ונראה מתוכם כי יש בחכמה ובחריצות תועלת. אך

ה׳ עם כל זה יש רעה ראיתי תחת השמש כשגגה שיצא מלפני השליט, כמו זה
שאנו רואים יום יום

ו׳ נתן הסכל במרומים רבים: הסכלות עצמה הועילה לאנשים רבים, ונתנה אותם במרומים, תחת אשר היו שפלים
ונבזים, ועשירים בשפל ישבו, והיא גם כן הסבה שעשירים אנשים אשר היו קודם לכן יושבים בשפל: ומה
תועלת אם כן בחכמה וחריצות?

ז׳ ראיתי עבדים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ: הרי שהכל במקרה, ואין חכמת
אדם יוכן

ח׳ מסיע אבנים חופר גומץ לתועלת עצמו בו יפול ופרץ גדר לבנות בקעות ועוהו ישכנו נחש. וכן

ט׳ מסיע אבנים יעצב בהם, בוקע עצים יסכן בם, לשון סכנה: הרי כי אין חכמת אדם.

י׳ אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר? ויתרון הכשיר חכמה: המשל על בוקע
עצים יסכן בם: האם תחשוב שאין אדם בלי סכנה מפני שהברזל קהה והוא לא חדדו ולא השחיזו, והיה רוצה להתגבר
בו על חילים רבים, ולפיכך נסתכן? ויצא לך מזה כי יש
לחכמה יתרון הכשר, כי אדם זה לא נהג בחכמה, ועל כן נסתכן? באמת אין כאן דבר, ועל זה כי הברזל היה שנון
כראוי, ועל כן כרת את סוכו, וגם הוא לא היה רוצה להתגבר על חילים אלא לבקוע עצים, והנה לא היו מעשיו כי
אם בחכמה, ואעפ״י אין בחכמה יתרון הכשיר, ואחר שהביא ראיה על שאין תועלת בחכמה מן הדעות אשר
התבוננה על המעשים הנעשים בחכמה, בא ועתה לחזק דבריו בהראותו כי הדברים הטובים אשר יחשוב ההמון
שאינם נעשים בזולת חכמה גדולה, באמת אין בהם חכמה כל עקר: ואמר

י״א אם ישוך הנחש בלא לחש? התחשוב כי הנחש אשר כשלוחשין לו אינו נושך, אם לא היו לוחשים לו היה
נושך? לא כן: אלא שהלוחשים מכירים בטוע המין של נחשים שאין לו ארס ואינו נושך בטבע, ואלו ילחשו אל
הוא גם בלא לחש לא ישוך: אם כן ואין יתרון לבעל הלשון המתפאר בחכמתו שהוא נבון לחש. הן
אמת כי

י״ב דברי פי חכם חן: ועם כל זה אין יתרון לבעל הלשון, שהרי ושפתות כסיל תבלענו דברי הכסיל
ישחיתו את החכם, ולא תועיל לו חכמתו, ואעפ״י שהכסיל

י״ג תחלת דברי פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רעה, אבל אנוס

י״ד והסכל ירבה דברים, וברוב דבריו יבלע וישחית את החכם. ועוד מה תועלת בחכמה? הלא לא ידע האדם

מה שיהיה, ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו? ולא יוכל האדם בחכמתו להמלט מן הפגעים אלא
ט״ו עמל הכסילים תיגענו, וגם הוא יקרהו כמקרה הכסיל ויגיע לריק כעמל הכסילים ההולכים בחושך, ויהיה גם
הוא עם כל חכמתו כאיש אשר לא ידע ללכת אל עיר, כאיש אשר ילך ארחות עקלקלות, ויחשוב היותו
מתקרב אל העיר, והוא מתרחק ממנה: כן איש החכם, פעמים יחשוב בתחבולותיו להתקרב אל הטוב ואל האושר,
והוא מתרחק מהם: ולהוסיף עוד ראיה על בלתי היות בחכמה תועלת, אמר
ט״ז אי לך ארץ שמלכך נער והוא מוכרח להתנהג על פי השרים, ושריך בבקר יאכלו, אשר מיד בקומם
ממטתם אין לבם רק על אכילתם, הפך מה שנאמר דינו לבקר משפט:
י״ז אשריך ארץ שמלכך בן חורין שאיננו נער הצריך להתנהג על פי שרים, אך הוא בן חורין חפשי מכל שעבוד
ויעשה מה שלבו חפץ (ומלת בן חורין לשון חכמים ולשון חרות, ואיננו מן חורי יהודה), ושריך בעת הראוי
יאכלו, גם כשיאכלו יאכלו בגבורה מזונות המחזקים את הגוף ומחזקים את הלב ולא בשתי ולא לשתות
יין בלבד. והטעם על זה שאמרתי אי לך ארץ וכו׳ הוא כי
י״ח בעצלתים ימך המקרה, ובשפלות ידים כשאין הידים מתעסקות לתקן הגג ידלוף הבית: וככה אותם
השרים אשר בבקר יאכלו הנה כלי׳
י״ט לשחוק עושים לחם והוא מלשון קרואת עבד לחם רב, ור״ל והטעם שהם עושים יום יום משתה ושמחה, ומזמנים
אנשים הרבה כדי לשחוק, ויין ישמח חיים עושים משתה יין המשמח חיים ובתוך כך והכסף שהם
מוציאים במשתיהם יענה את הכל יענה את כל בני המדינה, ואתה איש החכם אשר תראה כל הקלקולים
האלה, מה הועלת בחכמתך ומדעך? הלא
כ׳ גם במדעך אעפ״י שאתה איש דעת מלך אל תקלל, ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר, כי
עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר: והנה לא בלבד שלא תוכל לתקן את המעוות,
כי גם תצטרך לשום ידיך על פיך, וכדי בזיון וקצף: ומה תועלת א״כ בחכמה? הלא, אין בה תועלת כלל ורק לומר
לכל מתחכם - משל הדיוט האומר דרך לעג למי שעושה דבר אין תועלת בו

י״א

א׳ שלח לחמך על פני המים, כי ברב הימים תמצאנו ואתה יאמר ההמון המתחכם בהבלי הנחושים
ב׳ תן חלק לשבעה וגם לשמונה: ואל תאמין אל האומרים היות סגולה למספר (השביעי) (ראשון) כי לא תדע
מה יהיה רעה על הארץ כי אמין לא תוכל לדעת העתידות על ידי המנחשים, ובכן אל תאמין בהבלי
העוננים החוזים בעננים, אחרי
ג׳ אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו זהו תכלית מה שתוכל להבין ממראה העבים, אבל יהיו

קהלת י״א

חלקים ירידו מטר על הארץ, לא תוכל להבין כלל על ידם התצליח במלאכתך, אם לא · וכן לא תאמין
בהבלי הקוסמים המסתכלים בנפילת המקל, באמרי אם ואם־ יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום
שיפול העץ שם הוא, שם יהיה הוא ושם יעמוד העץ, בלי שינוי בדבר אחר כלל · ולא חכמת הקסם לבדה
אין בה תועלת, כי גם התחזות בחכמת הטבע גם היא לא תועיל, כי
ד׳ שומר רוח לא יזרע אם יחתין לא יזרע עד שתבוא הרוח הראויה, הנה הוא לא יזרע בעתו, ורואה
בעבים לא יקצור, אם יחתין שלא יקצור עד שלא יהיה שום הענן בשמים, לא יקצור בעת קצירה, כי יתעכב
יותר מדי · והנה
ה׳ כאשר אינך יודע מה דרך הרוח, כי הרואה בעבים לא יוכל לדעת אם ימטיר אם לא ימטיר, כי לא
ידע דרך הרוח, כעצמים בבטן המלאה שאין ידוע אם זכר אם נקבה, ככה לא תדע את
מעשה האלהים אשר יעשה את הכל; ואין דרך לדעת העתיד, ושום חכמת אדם · אם כן
ו׳ בבקר זרע את זרעך, ולערב אל תנח ידך; ואל תמנע מלזרוע גם בערב, ואל תחוש לשום ניחוש כי אינך
יודע אי זה יכשר הזה או זה, ואם שניהם כאחד טובים; אבל מה שהוא ידוע ואין ספק בו הוא זה:
ז׳ ומתוק האור, כלומר טובים החיים מן המות, וטוב לעינים לראות את השמש, ולשבת תחת השמש
בקרבות החיים ·
ח׳ כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח בכלם רצוני לו שישמח, ~~ויזכור את ימי החשך~~ ויזכור את
ימי החשך כי הרבה יהיו כל הימים שבא שלא בהם הבל · והנה באלה שהקדמנו שהכל בגזרה, האמין
גם כן שהחריצות שקר, ושחכמת האדם והשתדלותו הבל וריק יעזורו; וזה דבר שאין צורך להרבות עליו
טענות, כי כל הרוצה ללכת בדרך הזאת הנמנין יורהו השונה היא רעה; ואם נראה לפעמים שהסכל מצליח
והחכם אובד, הם דברים הבטלים במעוטם, ואין להשגיח עליהם · ואם אמנם אמת כי אין הכל בידיו ושומר
פתאים ה׳, הנה לא יהיה זה רק לחסידים גמורים שראוי להעשות להם נס; ואנחנו תכלית מה שנוכל לבטוח
בזרענו הוא שישמרנו (אם לא יגרום החטא) מן הפגעים שאין בידנו להשמר מהם בשום פנים · כי אמנם לא נתנה
נתן לנו הבורא שכל ובינה, כי אם למען נתקן מעשינו בדרך ישרה, והעוצם עיניו והולך בחשך על עצמו לא חס,
מי יחום עליו? חכם ירא וסר מרע, וכסיל מתעבר ובוטח — והנה אחר שאמר קהלת, כי אם שנים הרבה יחיה
האדם בכלם רצוני לו שישמח, שב לבאר כי יש ימים שאי אפשר לשמוח בהם, הלא המה ימי הזקנה, על כן יעץ את האדם
שישמח בכל יכלתו בימי בחורותיו, טרם יבאו ימי הרעה; והאריך בספור נגעי הזקנה לזרז את הבחור ללקוט
התבונה טרם תבא · אמר
ט׳ שְׂמַח בחור בילדותך, ויטיבך לבך בימי בחורותיך, והַלֵּךְ בדרכי לִבְּךָ ובמראה עיניך (ודע כי
כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט תקון סופרים הוא) ·
י׳ והָסֵר כעס מלִבֶּךָ ובכן והעבר רעה מבשרך: כי הילדות והשחרות הבל, כי לא תעמוד הילדות זמן

קהלת י"א י"ב

הרבה, כי היא כציץ יצא וימל ותברח כצל, וראוי לך שתהר(?) ותשמח בעוד כפתק(?) רעננה

י"ב

א' (וזכור את בוראיך בימי בחורותיך תקון סופרים הוא) עד אשר לא יבאו ימי הרעה. והגיעו שנים אשר
תאמר אין לי בהם חפץ ·
ב' עד אשר לא תחשך השמש והירח והכוכבים משל על עיני הזקן אשר תכהינה ושבו העבים
אחר הגשם אחרי שהמשיל כהות העינים בחשיכת השמש, אמר שאותה חשיכה אינה לשעה עד רדת הגשם
ואחר כן יתעברו ותטהר העבים, כי אם גם אחר הגשם ישובו העבים ויהיה החשך מתמיד.
ג' ביום שיזעו יזדעזעו ויעדתו(?) שמרי הבית הם הרגלים, והמשילם לשומרי הבית שעומדים בתחתית הבית
והתעותו אנשי החיל הזרועות; ובטלו שבתו מלאכתם הטוחנות השנים, כי מיעטו ומפני שנתמעטו
וחשכו שומרי הרואות העינים, בארבות בחוריהן
ד' וסגרו דלתים בשוק; יקמוץ שפתיו מלאכול אפילו כל מעדנים לפניו, בשפל קול הטחנה, ומפני שבת
העכול נחלש בו; ויקום לקול הצפור יישן מעט, ואפילו בשינה קול צפור קטנה יעירהו משנתו; וישחו
כל בנות השיר; שאזניו מתחרשות(?), וכל בנות מזוררות(?) דומה לו כלו ונעפר(?) תחת קורתן.
ה' גם מגבוה ייראו משל על לכת הזקנים שהוא כלו יראים ממעלה; וחתחתים בדרך מתוך שאינו יכול לרוץ
הוא מתפחד בדרך שמא ידחפוהו הסוסים והעגלות, ושמא יזיקוהו נושאי סבל; וינאץ השקד הדקדק שהוא
הדבר שהאויר צומח בו תחלה בילדים, הנה הוא בזקנים ינץ ויוציא פרח לבן, כלומר שהשער לבן יצמח בו, ויסתבל
החגב, החגב הוא מין ממיני הארבה המנתר ומקפץ תמיד, וכאן הוא משל על הדבר המקפץ ומנקף בכל שעה,
והזקנים אינו יכול לסבל, מה שאין כן בבחורים, כי הם נושאים את עצמו; ותפר האביונה, אנשים רבים יש שאינם
רודפים אחר התענוגים, אך כאשר יקריאום חבריהם לא ימאנו לבוא למען, זה והנה קהלת אומר: כאשר הזקן
תפר את האביונה והחפצה שהיות חפצים עם חבריך להתענג בתענוגים; כי אז לא תשמע ולא תאבה אפילו
יקראוך. ואין צריך לומר שלא תתעורר לזה מעצמך (ומלת אביונה מגזרת אבה שעניינו הסכמה ולא תאוה); כי הולך
האדם אל בית עולמו אל הבית אשר ידור בו לעולם ולא יצא ממנו עוד, והוא הקבר. וסבבו בשוק הסופדים
ו' עד אשר לא ירתק חבל הכסף ירתק מלשון ורתקו בזקים, והטעם, שמח בחור בילדותך עד אשר לא
יהיה אסור בזקים זרועך הלבן ככסף ולא יוכל לצאת (וטעם חבל, כי הזרוע נמשך ודבק בחלקו כחבל), ותרוץ
גלת הזהב. וגם את יעלת חן שמחי ועלצי בימי נעוריך: עד אשר לא תשבר הגולה הנובעת מי זהב, והם הדמים
ותשבר כד על המבוע ונרוץ הגלגל אל הבור. אם הולך אל המבוע לשאוב מים וכדו בידו, וכשהוא
אצל המבוע כדו נשברה. ולא יוכל לשאוב אעפ"י שהוא עומד אצל המבוע, וכן כשהגיע אל הבור לדלות ממנו

קהלת י"ב

חוט נרוץ הגלגל ולא יוכל להוריד הדלי בתוך הבור אעפי שהוא עומד שם, וזה משל על ה׳ הזקן שהוא ומתקרב
אל המטה ולא יוכל לעשות מלאכתו.

ז' וישוב העפר על הארץ כשהיה (והמות תשוב אל האלהים אשר נתנה, תקון סופרים הוא, ופה נשלמו
יט אלין תקון סופרים) עד כאן דברי קהלת ועד כאן העצה הנכונה שקהלת וכל האפיקורסים יועצים לכל פתאים
באמרי שפר

הוֹי תַּאֲוָה קָשָׁה, אֲשֶׁר תְּמַשִּׁי
לֵב־אִישׁ בְּזִיו אַכְזָב, וְהוּא שָׂמֵחַ;
כִּי אַחֲרִיתֵךְ מָר, וְרֵאשֵׁךְ מֻגָּר.

כי אחוה אם שלום הגוף ובריאות כל אבריו, והעשר והנכסים והכבוד ושלום הרוח והחפשי מרעיונות טורדים
ומדאגים ; אם בזה יאושר אדם בארצות החיים : מה יתאונן רודף תענוגים, אחרי כל שהביאו אבדו ממנו! לך נא
וראה דברי המלך החכם בפתיחת משלו ..... ומה צרך למשלו? הלא ברחובות קריה הנמוץ יתן קולו —
את הדברים האלה אמרו על סוף הספר כתב קהלת כלו הם לא דברי שלמה רק דבר
המעתיק בסבת הספר ובשבח המלך אשר כוננו. אמר

ח' הֲבֵל הבלים אמר הקהלת (ובתחלה היה כתוב המלך החכם) הכל הבל ; כלומר תמצית הספר זו היא כי כל
עמל האדם הבל הוא.

ט' ויותר כלומר מלבד שהיה קהלת (שלמה) חכם, עוד למד דעת את העם ואזן אל כל ביאור שכלו וחקר
בכל דבר שבעולם גם תקן משלים הרבה הכונה על ספר משלי שלמה. והטעם אשר הביאו לכתוב גם את
הספר הזה, הוא כי

י' בקש קהלת (שלמה) למצוא דברי חפץ וכתוב ישר דברי אמת ; ספר שירה ולא דברי אמת עוזר על פי
עומק חכמת הפילוסופיא, אך משולם לא עלה בידו למצוא ספר כזה : אך מה מצא?

י"א דברי חכמים כדרבונות, אמר כי כל דברי חכמים שקראו לו קינם את כדרבונות הדוחפים הבהמה לעשות
מלאכתה, וכן דברי חכמים מניעים את דברי מוסר להנהיג את האדם בדרך טובה, לא נורותו דברי אמת
וכמשמרות נטועים בעלי אספות, נתנו מרעה אחד, וכן דברי
חכמים הם כמו אנשי המשמרות הנטועים לבחן ולבחון כדי לאסוף הבהמות אל המרעה מן העדר, והם נחוצים
ומופקדים מרועה אחד, כך הם דברי החכמים מזהירים את העם בדברי מוסר ומנהיגים אותם בדרך אשר
בחרו, כדרך שמנהיגים הבהמות, בלי שנודיע אותם עומק הדברים באמת ויושר, ואפילו באשר זה לא יועילו
דברי החכמים, כי אי אפשר להזהיר על כל דבר ודבר.

י"ב ויותר מהמה בני הִזָּהֵר, יותר מזה שיזהירך רק לך עתה, נזהר מוצאך, עשות ספרים הרבה
אין קץ וגם על יקורת תכבד העבודה ולהג וקריאה הרבה יגיעת בשר.

סוף דבר אין צורך בספרי הקדמונים, אשר אין דברו רק דברי מוסר ואין דברי פילוסופיא, יהיה הכל נשמע יום יום. אנו שומעים כל איש ואיש אפילו הרשע אומר את האלהים ירא ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם: כל האדם יודע לדבר כזאת, ואין בזה חכמה כלל, וכן כל האדם אפילו הרשע אומר
י״ד כי את־כל־מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע; ומפני כל זה הוצרך בעל הספר לכתוב הזה, אשר לדעת קהלת שכתבנו, הוא מלא חכמה וכל״ל יפי על פי עומק חכמת הפילוסופיא גם כי בזאת כל משכיל יראה בעינו כי רבו הבלים אמר קהלת.

סוף דבר הכל נשמע את האלדים ירא ואת מצותיו
ישמור כי זה כל האדם

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

חתימה

אל כל אשר יהיו מחקרו היה קהלת נוטה, ומפני שלא היה מעמיק חקירותיו כראוי הנה אומר דבר וחוזר וסותרו. מה שלא יקרה למעמיקי החקירה כי לא יחליטו אלא מה שהוא ברור, ומה שהוא ברור לא יסבול סתירה; ואולם הדבר אשר החזיק בו קהלת כדבר אמת ויציב ונכון וקיים, אשר לא הכחיש אותו בשום מקום מספרו, ואשר כפל אותו בתחלת דבריו, באמצעיתם ובסופם, הלא הוא כי הכל הבל וכל עסקי בני אדם ועמלם הבל הבלים, ומפני שזאת דעתו הנה הוא מכנה חיי אדם חיי הבל: "את הכל ראיתי בימי הבלי", ואמר "כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו", ועוד אמר "ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך" והנה לא עלינו חובה מוטלת בלא ספק להביא במשפט את המשפט הזה אשר שפט קהלת, ולחקור אותו בכל מאמצי כחנו, למען דעת מה אנו ומה חיינו, אם אך הבל בני אדם, אם לא

והנה אנכי מאז בימי ילדותי, טרם אבחר הדרך אשר אלך בה כל ימי חיי, הרבה נתתי את לבי על החקירה הזאת ואמרתי אני בלבי: מה מעשה האדם על הארץ? דור הולך ודור בא, וזה מת וזה נולד, ואחרי מותם ימח זכרם, והיו כלא היו, ולמה אם כן היו? האדם עמל ויגע כל ימיו למען יאכל די מחסורו, כדי להשאר בחיים תכלית האפשר. ואם לא היה נשאר בחיים, ואם לא היה נולד, מה בכך? אבל הוא עמל ויגע, כדי לחיות חיים נעימים בשמחה ובטוב לבב, וגם כדי לקנות לו השובה הנצחית - ואם לא היה נולד לא היה צריך לשום טובה, ולא היה מצטער על העדרה; ומה יתרון אם כן למציאותו על העדרו? ובהפך נראה הודות יתרון להעדרו על מציאותו, כי בהיותו נמצא לא ימלט מהרבה צער ומיגון ואנחה ורעות רוח; וכל אלה לא יכאיבוהו בהעדרו: ואפילו בהיותו נמצא ישיג שמחות רבות, הנה אם לא היה נמצא לא היה מצטער כלל על העדר הטובות ההנה: אם כן מציאות האדם אך הבל.

במה דברים אמורים? במי שלא יעמול אלא לעצמו ולא יחיה אלא כדי שיחיה, זה בלא ספק אין חייו רק חיי הבל: אבל מי שעמלו כדי להיטיב, וחייו בשביל אחרים, איך יאמר עליו שהוא הבל? הלא מועיל נולד, אשר לא חי רק להועיל? לא כן, אבל הוא כמהו האדם אשר יתרון למציאותו על העדרו, ואשר כל האדם הבל הבלים, מציאותם והעדרם דבר אחד, והמה גרועים יותר מן העצים ומן האבנים, אשר מכלם קבלו בני אדם תועלת, ומה נאמר על בני האדם אשר לא סוף דבר שלא ייטיבו, כי גם ירעו לחבריהם? אלה בלא ספק יתרון להעדרם על מציאותם, והמה גרועים יותר מההבל עצמו.

נמצינו למדים כי הטוב הוא המטיב, והרע הוא המזיק; ואשר לא ייטיב ולא ירע, הבל הוא. והרי זה כלל גדול ויסוד היסודות, כל תורת האדם עומדת עליו: העושה טובה לאחרים הוא הטוב; והרע הוא אשר ירע [illegible] הלא מעתה אין לך ~~שום~~ שום פעולה שתוכל לומר עליה דרך כלל שהיא טובה בעצמה או שהיא רעה בעצמה, אך היא טובה כשתביא טובה והנאה לבעל מרגש, והיא רעה כשתביא [illegible] נזק וצער: המכה אדם ובהמה עושה רעה כי הם מרגישים בפעולתו הרגש רע, והמכה את האבנים בקורנס לא עשה רעה, כי אין שם מי שירגיש שום רע במעשהו: המתעה את חברו בשקר ומחבר עושה רעה, כי חברו ניזוק בזה, והמסתיר

קהלת חתימה

השגחה

שהחביא את הנרדף ומתעה את רודפו לאמר האיש אשר אתה מבקש איננו כאן, עשה טובה, כי הציל נפש אדם חף פשע.

והנה במשל הזה אתה רואה, כי המתעה את הרודף הציל הנרדף, ובזה עשה טובה, אך צער את הרודף, כי לא נתנו לנקום נקמתו, ובזה עשה רעה; והנה תשאל: איך אם כן תחליט על המסתיר את הנרדף כי טוב עשה? אמנם בדעת ובכוונה בחרתי את המשל הזה, למען הודיעך, כי פלס ומאזני משפט לתורת האלהים, ולא יתגלו פקודיה בזולת חשבונות הרבה; והוי זה עוד כלל גדול: העושה רעה קטנה, אשר תמשך ממנה הכרת טובה גדולה, טובה עשה; ואין חילוק אם תבא הטובה על מי שקבל הרעה או על זולתו; ומזה נמשך שמותר ליסר את הילד, ושאסור להניח את הנער בלי עול, למען יחכם באחריתו; ומזה נמשך גם כן חובה על השופטים לענוש החוטא, למען כל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד.

ואולם ידוע תדע כי העושה רעה לאדם אחד כדי לגרום לאלה אנשים טובה אשר לא תהיה גדולה מהרעה אשר עשה לאותו יחיד, בעד זה לא טוב עשה; כי הטובה לא תתרבה ברבות אוכליה, כי שיעור הטובה איננו [?] לפי שיעור ההרגשה, וההרגשה לא תתרבה ברבות המרגישים; ובהפך העושה רעה גדולה לאיש אחד, רע מעשהו יותר מאשר אם יעשה רעות קטנות לאלף בני אדם; ומשל לזה הדבר דומה, לגונב אלף כסף מאיש אחד, או מאלף אנשים; לפיכך לא היה לבית דין להרוג הרוצח אם לא היינו יראים אלא שמא ירבו הרוצחים. אבל הורגים הרוצח כדי שלא יעיז איש רשע לרצוח רעהו במזיד; בזה יותר מחויבת בית דין.

ועתה ישאל אדם: אם מותר להזיק לאחד נזק מועט להגדיל טובה רבה לאחר, הנה נוכל לגנוב מן העשיר ולתת לעני; והתשובה על זה, כי באמת אורח הדין כך היה נותנת, אלא שאי אפשר לבית דין להתיר דבר זה, שאם כל גנב יאמר להטיב נתכוונתי.

כל הרגשה טובה היא דבר טוב, וכל הרגשה רעה היא דבר רע; יהיה המרגיש איש רע או איש טוב, ההרגשה אחת היא; והנה לפי אורח הדין לכל אדם היה לנו להטיב בשוה, בלי הבחנה בין טוב ובין רע; אמנם כדי לחזק ידי הטובים ולאיים על הרשעים, אולי ישובו מדרכם הרעה, על כרחנו צריכים אנחנו להקדים הטובים אל הרשעים.

דבר אחר צריך להזהיר, שאסור לעשות רעה הגורמת טובה גדולה הימנה, אם אפשר להביא הטובה בדרך אחרת, כגון האב המכה את ילדיו על עוונם מה שהוא עושה בפניהם, וכן המלך המכרית הקושרים, אם היה אפשר לו להטותם [?] ולשבור עליו, מאהבה ולא מיראה; וכן אין צריך לומר שאסור לעשות רעה שאין הטובה הנמשכת ממנה טובה גדולה הימנה, כגון הרופא המצער את החולה בדברים שאין תועלתם ברורה.

מותר להכריח גוף אדם לסבול רעה קלה אשר תביא עליו טובה רבה, כי הגדלת הטובה הרבה לא יוליד הרגשה רעה בהרגשת הרעה הקלה, אך מותר להכריח אדם לסבול צער קל אשר יצילהו ממכאוב קשה, כגון להסיר

קהלת החתימה

קרוב תכלית וקץ מצערת, לא כן להשיב הראות אל הנער ·

המטיב לבנו בלבד לא יצא מכלל ההבל, שאם לא היה הוא נולד גם הם לא היו נולדים, והנה הוא כמטיב לעצמו; ואף גם זאת, אעפ״י שמותר אדם ומחובה היא עליו לחסר את נפשו ולתת למי שצריך יותר ממנו, הנה אין אדם רשאי לחסר את בנו ולתת למי שצריך יותר מהם, שהרי כל צורך בנו מוטל עליו בחובה גמורה, מאחר שאם לא היה מולידם לא היו צריכים לכלום, ואם לא יכלכלם הרי עשה עמהם רעה, וצורך האחרים אינו מוטל עליו בחובה גמורה, ואם לא ימוש להם הוא מונע טוב, לא עושה רע; והנה אין לאב להטיב לאחרים של יחסרו בנו מה שהורגלו בו·

ובענין הבנים עוד זאת יש להזהיר, כי כל הרעות שיעשו הבנים אביהם גרם אותן, שאם לא הולידם לא חטאו; וכמה יצטרך אדם להיות זריז בחנוך זרעו, שלא יאמרו עליו ארור שזה ילד! ראה בכמה דברים צריך שיתבונן אדם טרם יקח אשה! ומה תצוה תורת האדם בענין הקרובים והאוהבים? באמת כל בני אדם אחים, ותורת הדין נותנת שלא יהיה הקרוב קודם ל הרחוק והאוהב אל השונא. אלא מאחר שכבר פשט המנהג בהיות כל אדם מטיב לקרוביו ולאוהביו ממה שייטיב לאחרים, הנה גם אנחנו חייבים להקדים את קרובינו ואת אוהבינו, הואיל והם צריכים אצל האחרים ואין להם גואל זולתנו·

סוף דבר ישכיל המשכיל ויבין המבין כי כל דבר אשר אין תכליתו לא בעבור תכליתו ולא בעבור דבר אחר חוזה לנו, אך הבל הוא; וכאשר יתברר הדבר הזה אצלנו, יגבה לבנו בדרכי ה׳, וישתדל בכל מאמצי כחו להוציא עצמו מכלל ההבל בהועילו לזולתו (ואין לך אדם אשר לא יוכל להועיל אם מעט ואם הרבה, אם בממון ואם במעשה, אם בדבור ואם במכתב) ולא ייטיב לעצמו להנאתו, אלא כדי שיהיה חזק ובריא ומוכן להטיב לאחרים, ואת היותר יחרים; ישמור בריאות גופו במאכל ומשתה ושמחה, כדרך שהאומן שומר את כלי מלאכתו שלא יפסדו, לא בעבור עצמם, אלא כדי שיוכל להשתמש בהם במלאכתו; ייגע להעשיר בדרכי הצדק, כדי שיהיה ספק בידו להטיב, והכסף אשר יבא לידו ישתדל שיבא לו מיד העשירים, לא מיד העניים, ולא יאסף הון דלים שום עבודה נמבזה, אשר תביא לידו הכסף היפך שבת עולם; וזאת תורת האדם באשר הוא אדם, כלומר חי בעל שכל, המתנהג אחר שכלו; והעובר על תורת האדם איננו באמת אדם, אבל הוא חיה מדברת·

השומר תורת האדם נקרא מתהלך את האלהים, כמו שמצינו ויתהלך חנוך את האלהים, את האלהים יתהלך נח, והם לא קבלו תורה כתובה· ומטעם הקראתי שומר תורת האדם מתהלך את האלהים, להיותו הולך בדרכיו להטיב לזולתו בכל יכלתו; וכן אפלטון העמיד כל תורת עקים בהתדמות אל האלהים·

אבל הרוצה להתדמות אל האלהים צריך שידע דרכיו, שאם לא ידע דרכיו איך ילך בדרכיו? והנה ראינו הגוים הקדמונים, שהיו מאמינים באלילים עושים כל תועבה, והיה להם אליל נואף, אליל גנב, אליל רוצח, וכיוצא בזה, והם היו עושים התועבות הגדולות למען התדמות לאליליהם. לכן אמר דוד לשלמה בנו דע את אלהי אביך ועבדהו, קודם שתעבדהו דע אותו ודע מה טוב בעיניו ומה הוא חפץ, שאם אין אתה עושה כן הנה אפשר שתבחר

קהלת חתומה

כוונתך רצויה ומעשיך מתועבים ·

והנה ירמיה הודיענו תורת האדם כלה בפסוק אחד, באמרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי, כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ, כי באלה חפצתי נאום ה' · הנה הודיע כי אין התהלה הראויה לאדם אלא מצד היותו יודע ה', ופירש איך נדע את ה', ואמר כי נדעהו כאשר נדע היותו עושה חסד משפט וצדקה בארץ; והוסיף באמור כי באלה חפצתי · שהמעשים האלו הם המקובלים לפניו כלומר שאיתם לא ידעתם כלום ·

ועניין שלשת הלשונות האלו חסד משפט וצדקה הוא הוא כי חסד כולל תרת ההטבה בכלל, והמדה הזאת לבדה לא תספיק כי המתחסד עם כל אדם, אפילו עם הרשעים, הוא מחזק ידי עוברי עבירה ד' לפיכך הוסיף מלת צדקה שהוראתה על הנוטל משלו ונותן לאחר · כי אמנם ידוע תכונו כי לא יפול לשון משפט אלא אצל שר ושופט הנוטל ממה שנותן לזה בני מוציא משל עצמו כלום, ולשון צדקה יפול על ההדיוט, שהוא נותן את משל עצמו; והנה דוד היה עושה משפט וצדקה, כלו' שהיה צדיק וישר גם בבחינת היותו מלך ושופט, וגם בבחינת היותו אחד העם ·

והשכל באמרו השכל וידוע אותי, ודע כי אין עניינו השכל אותי וידוע אותי, שאם כן יהיה עניינו העניין אשכילך ואורך, ומי ירא את הבורא? אבל מלת השכל הוא פעל עומד, והשכל בעל הטעמים שהפסיקה מלת וידוע בטעם זרקא; והכוונה שהשכל והחסיד בתכונת כל חלקי העולם ויבין כי אמנם שמים לא נתכוננו בהורכבתם אלא מאהים בתכלית האפשר; ואז ידע נאמנה כי ה' עושה חסד משפט וצדקה, ישתדל להדמות לו [illegible] אשר בזה נאמר אשגבהו כי ידע שמי, כלומר ידע מדותי, כי שם כל דבר מורה על תכונתו ומדותיו; ואומר כי כי חסד חפצתי ולא זבח, ודעת אלהים מעולות ·

הרצון הטוב לשמור תורת האדם ולהטיב לכל כפי היכלת, אינגו מה שמספיק: רבים ואף בעלי לב טוב, ואף גם זאת מעשיהם רעים · ומפני מה? מפני שאינם מושלים ברוחם ותאוותיהם מושכות אותם בעל כרחם אל אשר לא היה חפצם ללכת · הרוצה לא יוכל לעצור ברוחו ולהמנע מן העבירות, ובעל כרחו הוא מוציא ביין מה שגם הוא מודה כי טוב היה להונן בו לנסים ובעבירותו יכה את אשתו ואת בניו אשר אהב יותר מנפשו · השוטף כוחו מאבד אונו בקדשות, ולבו רחום וחנון, אבל איך ייטיב לאחרים, וה- והעלוקה מוצצת דמו! ואם יהנה אחר מאוהביו בבית אהבתו, מה יעשה ולא יהרגהו בקנאתו! ואיך יחמול מלך גאה על אלפי אלפי בני אדם, אם על ידי מיתתם יעשה לו שם גדול?

והגבורה הראשונה, כי לא איך לך שום דבר אשר יהיה הכרחי כל כך לשמירת תורת האדם, כמו התגברות על יצרי הלב · האדם הישר צריך שירגיל את עצמו מנעוריו למשול ברוחו ותאוותיו, עד שתשאר הרשות בידו לעשות בכל מקום ובכל זמן את אשר יצוהו השכל לעשות, ולבלי שיתיצב לפניו שום הרגל רע, אשר ימהו על ברכו מן הדרך הישרה · כי הרגל חזק מעביר את האדם מדעתו, ולא יתנהג לפניו מעשיו באמונו השכל טרם יעשם כי בזריזות סוסים ירחתו לעשות מה שהורגל עליו: לפיכך האדם הרוצה להיות אדם, כלומר שרוצה לנהוג תמיד אחרי השכל, צריך שיהיה נכון

קהלת התמימה

מכל הרגל, ולא יהיה הרגלו אך להתנהג על פי השכל .

ולא סוף דבר שימשך על כל המדות המעשות שבע אבי על ידי ההרגל, כי גם יתהלך בכל מקומי כחו ו
לעבור בחתג והסך את כל התכונות הטבעיות, אשר מזג גופו ומשה אותו אליהם . המתנהג אחרי השכל
צריך שיהיה נקי מכל תכונה טבעית המשוך אחריה את בעליה, ותמנע ממנו החקירה וההתבוננות הצריכה
קודם כל מעשה. והפועל בלא חקירה איננו פועל כפי השכל, ואשר לא יפעל כפי השכל למה יקרא אדם?
ומה חילוק בינו ובין הבהמה ?

(בענין הבהמה, ואיך נתנהג עמה? מה תצוה תורת האדם? הסכת ושמע מה שכתב בענין זה החכם המפורסם
רחש ישיבה בעיר ברלין Maupertuis , וקרא דבריו באגרת השביעית מאגרות חכמה אשר לו:

„ אחרי מה שאמרתי בענין בעלי החיים, לא אחשוב שיאלני אדם אם מותר לצערה אותם; אבל רבים
„ לו שישתומם וראינו כמה וכמה בני אדם ישערים בלי צורך וגם בלי שום חשש איסור .
„ בארצות אסיא יש בתים רבים לצורך הבהמות החולות שלא תחסר להן רפואה. גוים ועמים
„ מתפרנסים בפירות הארץ, שלא להרוג הבהמות, ולא יואלם לבם לרמוס על הארץ בלתי כל מיני
„ זהירות שלא ירמסו שרץ קטן. אך בארצות אירופא עושים בהם כל מיני שחיתה; הילדים מ
„ משתעשעים בהריגת הזבובים, והגברים מיגעים הסוס עד מות, כדי לכבוד הצבי .
„ מותר להרוג הבהמות, כי האוכלים יתנגדו לנו לבן מאכל מבשרם: אך ההיתר הזה נצטוה ומורה כי
„ לפי הטבע לא היה לנו לעשות זאת: והתורה עשתה צוותה גם כן מצות רבות בענין בעלי החיים
„ יתבאר מהם שלא הנחם הזרים בראות אותנו ואכזריותנו. אך דברי בענין בעלי חיים המזיקים
„ יען בלא ספק נוכל לנהוג עמהם כמנהגנו עם הגנבים ועם הרוצחים, אך להתיך את הבהמות
„ לבהלה ובלא שום הכרח, וכמעט בדרך שעשוע, היהיה זה מותר?

„אנשים מפורסמים אשר כתבו ספרים גדולים בתורת האדם וחכמת המדות דברו גם בענין הזה. הלא יצחק
„הקורא כראותו מקיזה עד חקרו את החקירה הזאת, ואיך הכריחו להכחיד תחת לשונם כל מה שהיו יכולים
„לדבר בענינה באמת ויושר .

„ כת פיטאגורה ואחרים בין הפילוסופים הקדמונים (אשר נראה כי היטיבו אשר דברו בענין זה יותר
„ מהאחרונים) לא היו נמנעים מהרוג הבהמות רק בעבור האמינם אמונת הגלגול. היו יראים שמא
„ נשמות אביהם או נשמת בנם עומדת בגוף הבהמה אשר ישחטו. האיש המשכיל והחריף סיניקא,
„ כתב כי הוא עצמו נמנע ימים רבים מלאכול בשר; ואחר הטעם, כי לא ימלט הדבר מחלוקה: אם
„ שהגלגול אמת ואם כן חובה היא, ואם שאינו אמת, ואם כן הרי זו מדת פרישות .
„ אך נראה לי היות שם טעם יותר מוכרח לאסור צער בעלי חיים, די בשנאמין מה שאין בו שום

קהלת חתימה

„ספק, וזאת שהם בעלי הרגשה. וזה צורך שתהיה הנפש המרגשת נשמת אדם פלוני או זולתו ביחוד,
„ולמען לא נצער אותה בהרגשה רעה? האומרים בזאת הלא יגינו מעט מעט להרוג ולצער בלא
„שום חשש כל מי שאינו לא קרובם ולא אוהבם.
„אם לא היו הבהמות אלא כמו כלי מעשה, לא תהיה הריגתם לא טובה ולא רעה, אך תהיה מעשה
„שטות, כאדם אשר ישחית כלי שעות. אם יש בהם לא נפש משכלת בעלת ידיעות הרבה, אלא
„נפש מרגשת, הנה המכאיבים אותה צורך, אכזרי הוא ורשע. הרי זו ראיה גמורה על עצם כח
„ההרגל, אשר הסיר מלב רוב בני האדם בענין זה כל חמלה וכל חשש." (פ

ומכל האמור עד הנה התבאר איך נמצאת בזאת תורה הראויה לבקרת תורה טבעית, ואיך על לוח כל לבב חרות פתחי חותם זה טוב וזה רע; ואף גם זאת הוא אמת גם כן שאין בנפש האדם שום מושכל ראשון המשוגב מיום הבראה: אבל ידיעת הטוב והרע הוא משפט השכל, הרואה כי כל הרגשה טובה היא טובה, וכל הרגשה רעה היא רעה, ומזה הוא דן בהכרח כי העושה טובה הוא עושה טובה, והעושה רעה הוא עושה רעה; והמשפט הזה הוא פשוט כל כך עד שאין אדם יכול להכחישו, ואעפ"כ אינו נטוע בנפש, אבל הוא מובן מאליו לכל מי שידע גדר המלות. החלק הוא קטן מן הכל, הוא דבר שהכל מסכימים בו, ואעפ"כ אינו נטוע בנפש, אבל הוא מובן מאליו לכל מי שידע גדר המלות. וכן הענין ומה שבידיעת הטוב והרע. עמים רבים נוהגים בלא שום חשש להשליך קצת בניהם היאורה ואומי, לא תאכל אותם הארץ, והורגים אבותיהם בבואם בימים: לא שאינם מבחינים בין טוב לרע: אלא כי תורת האדם צריכה התבוננות הרבה, והם לפי תבונתם חשבו כי טוב מות מחיי צער.
העושה טובה עושה טובה, והעושה רעה עושה רעה: הרי זה דבר פשוט, ולרוב פשיטותו לא הובן עד היום; וכן דברי קהלת פשוטים, ולרוב פשיטותם נעקרו עד היום מדברי הספר החתום.

[illegible]